

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahanduse õppetool

Anett Tõnutare

KREDITEERIMISEGA SEOTUD RISKID JA NENDE MAANDAMINE PANGAS

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendaja: dots. Nadežda Ivanova

Tartu 2012

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “..... 2012. a.

.....õppetooli juhataja

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KREDITEERIMISEGA SEOTUD RISKIDE TEOREETILINE KÄSITLUS.....	7
1.1. Krediteerimise ja riskide vahelised seosed.....	7
1.2. Krediteerimisega kaasnevad riskid ja nende hindamine	12
1.3. Krediteerimisega seotud riskide maandamise võimalused.....	23
2. KREDITEERIMISEGA SEOTUD RISKIDE HINDAMINE JA MAANDAMINE SEB PANGAS	31
2.1. Hinnang riskipositsioonidele	31
2.2. Krediteerimisega seotud riskide maandamine	37
2.3. Võimalused riskide tõhusamaks maandamiseks	52
KOKKUVÕTE.....	57
VIIDATUD ALLIKAD	61
LISAD	65
Lisa 1. SEB laenude kvaliteet klasside lõikes 2011. aastal (mln EUR)	65
Lisa 2. SEB korporatiivportfelli jaotus kvaliteediklasside lõikes	66
SUMMARY	67

SISSEJUHATUS

Laenuvõtmine on tänapäeva ühiskonnas tavapärane tarbijakäitumine. Laenuga avaneb võimalus parandada eluolu, teha teoks mõni kauaaegne unistus või teha muid väljaminekuid, milleks muidu ressursi pole. Kuid arvestada tuleb sellega, et neid võimalusi loob vaid vastutustundlik ja mõistlik laenamine. On oluline, et laenuvõtja oleks otsuse põhjalikult läbi mõelnud ning kreditor omaltpoolt jaganud nõu ja soovitusi. Vaid nii saab luua toimiva süsteemi. Vastasel korral aga kannatavad mõlemad osapooled.

Laenudega seotud teemad on tegelikult kogu aeg päevakorras. Kui üldine majanduslik olukord on hea, kasvab ka laenamisaktiivsus. Nii oli see ka viimase majandustõusu ajal. Laenuvõtjate arv väheneb, kui majanduslik olukord halveneb. Kui palgad alanevad ja kasvab tööpuudus, tekivad makseraskused, inimesed ei suuda enam omale võetud kohustusi täita. Seetõttu ongi krediteerimisega seotud riskide maandamine praegusel ajal eriti aktuaalne. Majandus on toibumas viimaste aegade raskeimast kriisist ning selle olukorra tagajärjel on tekkinud hulganisti problemlaene. Selleks, et hoida riske võimalikult madalana, tuleb krediitiasutustel enne laenuandmist põhjalikult hinnata laenuvõtja krediitivõimet.

Risk, et laenuvõtja ei suuda laenu lepingujärgselt tagastada, ei ole sugugi ainuke risk, mis kreditore ohustab. Arvestada tuleb ka likviidsusriskiga ning erinevate arengutega turul, mille tagajärjel võivad muutuda näiteks intressimäärad, valuutakursid ja laenu tagatiste väärtused. Selliste muutustega kaasneb oht, et panga teenitav tulu võib väheneda. Kõik krediteerimisega seotud riskid on omavahel suuremal või vähemal määral seotud. Seetõttu on eriti oluline tegeleda nende riskide juhtimisega ning otsida uusi võimalusi nende maandamiseks.

Hetkel on laenuturg Eestis vägagi kirju. Krediteerimisvõimalusi on erinevaid, laenupakkujate nõudmised klientidele ja lepingutingimused on varieeruvad. Autor keskendub töös pankade väljastatavatele laenudele, mis on ka kõige levinum krediidi liik.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on anda hinnang riskide maandamise protsessile SEB pangas ning tuua välja võimalusi riskide tõhusamaks maandamiseks.

Seatud eesmärgi saavutamiseks püstitab autor järgmised uurimisülesanded:

- 1) iseloomustada laenuandmisega seotud riske ning analüüsida nende vahelisi seoseid;
- 2) tuua välja teoreetilised võimalused riskide maandamiseks;
- 3) analüüsida riskide juhtimise protsessi SEBs ning võrrelda selle tulemuslikkust Eesti keskmiste näitajatega;
- 4) teha ettepanekuid krediteerimisega seotud riskide tõhusamaks maandamiseks.

Antud uurimisülesandeid käsitletakse kahes peatükis. Esimeses peatükis tuleb vaatluse alla krediteerimisega seotud riskide teoreetiline aspekt. Esmalt kirjeldab autor, kuidas on laenuandmine riskidega seotud, ning kus erinevad riskid esile kerkivad. Seejärel tehakse ülevaade erinevatest riskidest ja nende hindamisest. Töö esimese osa viimases alapunktis käsitleb autor teoorias välja toodud võimalusi riskide maandamise võimalustest. Teoreetiliste allikatena on töös kasutatud panga ja laenu juhtimist käsitlevaid inglisekeelseid monograafiaid ning Eesti autorite erialaseid publikatsioone. Käsitlemist leiavad ka andmebaasidest kättesaadavaid riskide juhtimise ja maandamise kohta avaldatud artiklid ning sel teemal läbi viidud uuringud. Veel on kasutatud erinevate riikide keskpankade publikatsioone ning ettekirjutusi riskide maandamiseks. Olulised lähtepunktid on välja toodud Krediidiasutuste seadusest ning Finantsinspektsiooni määrustest.

Teises peatükis analüüsitakse riskide maandamise protsesse SEB pangas. Vaatluse all on aastad 2007 – 2011. 2007. aasta oli veel majandusbuumi aasta, 2008. aastal hakkasid juba avalduma majanduskriisi mõjud. Antud periood on valitud, et analüüsi tulemustest tuleksid välja ka majanduskriisi mõjud. Esmalt annab autor riskipositsioone väljendavatele suhtarvudele ja laenuturu üldistele arengutele tuginedes hinnangu SEB

laenuandmisega seotud riskide tasemetele. Seejärel käsitletakse riskide maandamise protsesse ning nende tulemuslikkust. Võrdlusbaasi loomiseks ning järelduste tegemiseks on kasutatud Eesti keskmisi näitajaid. Analüüsi põhjal tehakse ettepanekuid, kuidas riskide maandamist tõhusamaks muuta. Empiirilises osas on allikadena kasutatud SEB aastaaruandeid, Eesti Panga finantssektori statistikat ning publikatsioone.

Esialgse kokkuleppe kohaselt pidi autor saama SEBst täiendavat informatsiooni ning vastused küsimustele, mis aastaaruannete analüüsimisel tekkinud olid. Kuid küsimustele vastuseid siiski saada ei õnnestunud, sest SEB esindajate sõnul oleks avaldatav info liiga konfidentsiaalne. Seega tulenevalt teema eripärast ning kõrgetest konfidentsiaalsusnõuetest antud valdkonnas on töö empiiriline osa koostatud avalike aruannete ja statistika põhjal.

1. KREDITEERIMISEGA SEOTUD RISKIDE TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1. Krediteerimise ja riskide vahelised seosed

Esimeses peatükis toob autor välja, kuidas finantsriskid laenuandjat mõjutavad ning teeb riskidest ülevaate. Peatüki viimases osas on käsitletud riskide maandamise võimalusi. Pangandus on väga lai valdkond, mis on tihedalt seotud erinevate riskidega. Kõige enam ongi riskidega seotud laenuportfell, seetõttu pööratakse laenuportfelli kvaliteedile ja laenamispoliitikale ka kõrgendatud tähelepanu. Krediiditeenuste eesmärgiks on ressursside efektiivne paigutamine ja klientide rahastamissoovide rahuldamine. Võttes raha hoiule nendelt, kellel seda hetkel üle on, ning laenates vajajatele välja, soodustavad krediidiasutused majanduse arengut. Seega mõjutavad arengud laenuturul kogu ühiskonda.

Enamasti on võlausaldajaks ehk kreditoriks pangad, aga ka liising- ja faktooringfirmad tegelevad laenude andmisega. Krediidiasutuste seaduse kohaselt on krediidiasutus äriühing, mille peamiseks ja püsivaks majandustegevuseks on avalikkuselt rahaliste hoiuste ja muude tagasimakstavate vahendite kaasamine ning oma arvel ja nimel laenude andmine või muu finantseerimine (Krediidiasutuste...2012).

Krediidiasutused peavad oma pakutavate toodete hinnad määrama nii, et hind oleks konkurentsivõimeline, kuid samas kompenseeriks võimalikke riske. Siinkohal tulevad välja erinevused krediidiasutuste vahel. Kiirlaenu pakkuvad ettevõtted võtavad laenu eest kõrgemat intressi, sest kliendi kredidivõimet väga üksikasjalikult ei analüüsita. Seega risk on tunduvalt suurem kui pangas ning see kompenseeritakse kõrgema hinnaga. Pangalaenude puhul, mille riskidele autor ka antud töös keskendub, on krediidianalüüs põhjalikum.

Krediidiasutused pakuvad klientidele väga erinevaid laene. Kumar ja Hlebnikova (2000: 28) on välja toonud neli tunnust, mille järgi laene kategoriseerida:

1. tähtaeg;
2. klienditüüp;
3. tagatis;
4. otstarve.

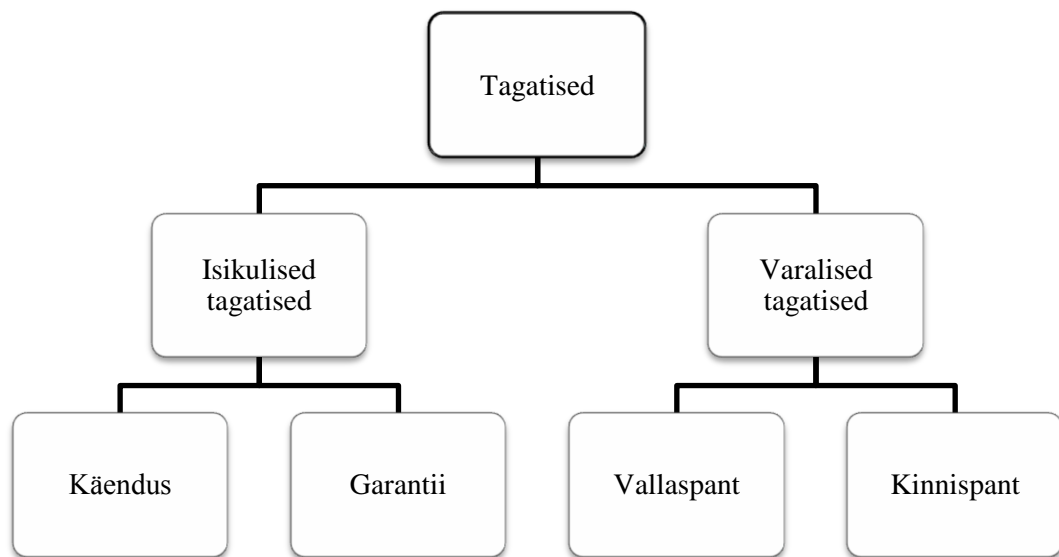
Eesti Panga statistikas on laenud tähtaja järgi jagatud lühiajalisteks ja pikaajalisteks. Lühiajaliste laenude puhul on laenu tagastamise tähtaeg üks aasta või vähem. Pikaajalise laenu tagasimaksmise tähtaeg on üle ühe aasta. Vahel lisatakse jaotusesse ka keskmise pikkusega laenud, mille tähtaeg on 1 – 5 aastat.

Panga võetud krediidirisk sõltub suuresti sellest, kui pikk on laenutähtaeg. Pikema perioodiliste laenude puhul on võimalus suurem, et tulenevalt majandusliku olukorra muutustest, arengutest tööturul või isiklikel põhjustel satub laenuvõtja makseraskustesse ning ei suuda oma kohustusi panga ees täita. On igati loogiline, et pank üritab ennast taoliste olukordade eest kaitsta (vt alapeatükk 1.3).

Laenukliente võib kõige üldisemalt jagada eraklientideks ning äriklientideks. Ettevõtetele antakse äri-laene ja neid kasutatakse majanduslikel eesmärkidel, nagu seadmete ostmiseks, hoonete ehituse finantseerimiseks. Eraisikutele antakse tarbimislaene, mida kasutatakse näiteks auto ostmiseks või isiklikuks tarbeks, ja eluasemelaene kodu soetamiseks või ehitamiseks. Mõlemale kliendirühmale antakse ka lühiajalisi arvelduslaene. Põhiline erinevus laenuandja seisukohalt nende kahe kliendirühma vahel seisneb riskiastmes. Laenu andmisel on eraklientidega seotud krediidirisk võrreldes äriklientidega madalam, kuna nende sissetulek on reeglina stabiilne ja kergemini prognoositav. Lisaks tagavad eraisikud oma kohustusi panga ees isikliku varaga, mis tõstab nende moraalselt vastutustunnet. Seevastu ärikliendi rahakäive ning edukus sõltuvad mitmetest teguritest, mida äriklient ei saa alati mõjutada ja kontrollida. (Kumar, Hlebnikova 2000: 29) Loomulikult võib ette tulla ka erandeid, kus laenuvõtja võib ootamatult töö kaotada, haigestuda või mõnel muul põhjusel sissetuleku kaotada. Kuid üldjoontes nõustub autor esitatud väitega. Ärikliendi rahavood võivad sõltuda eraisikute majanduslikust olukorrast. Näiteks võib tekkida olukord, kus halveneva

majandusliku olukorra tõttu tuleb tarbijal loobuda mõne toote või teenuse tarbimisest, et hoida raha elamiskulude ja kohustuste täitmise tarbeks. Selline olukord aga mõjutab ettevõtte rahavooge ning kokkuvõttes võib tulemus olla, et organisatsioon ei suuda oma kohustusi panga ees täita. Seega on ettevõtte rahavoogude prognoosimine keerulisem.

Selleks, et riski maandada, võivad pangad nõuda laenuvõtjatelt tagatise. Tagatise järgi jagataksegi laenu tagatiseta ja tagatisega laenudeks. Tagatise seadjaks ei pea tingimata olema laenuvõtja, selleks võib olla ka kolmas isik. Laenu andmisel ilma tagatiseta peab krediitiasutus olema veendunud, et laenuaotleja krediitvõimelisus on piisav laenu tagasimaksmiseks vastavalt laenulepingu tingimustele. Selleks tuleb läbi viia kliendi maksevõime analüüs, uurida tema laekumisi ja väljaminekuid. Aktsepteeritavaid tagatise, millega laenuvõtja saab oma kohustusi tagada, on erinevaid. Joonisel 1 on toodud tagatiste jaotus.

Joonis 1. Tagatiste jaotus (Kumar, Hlebnikova 2000: 30)

Tagatised saab jagada kahte suurde gruppi – isikulised ehk personaalsed tagatised ja varalised tagatised. Käenduse puhul kaasatakse kolmas osapool, kes ka vastutab laenuvõtja võla eest. Garantiisid saavad anda vaid juriidilised isikud omavahel. Varalise tagatise puhul on pangal õigus panditud vara maha müüa, kui laenuvõtja ei suuda lepingust tulenevaid kohustusi täita. Varalised tagatised on krediitiasutuse seisukohast vähem riskantsed kui isikulised, sest ka käendaja võib sattuda majanduslikesse

raskustesse. Kuid varaliste pantide puhul on oluline jälgida tagatise väärtust, sest muutused turul võivad seda mõjutada.

Viimaseks ja Eesti pankade poolt kõige enam kasutatud laenude liigituseks on otstarve. Eraklientidele pakutavad tooted on arvelduslaen, tarbimislaen, õppelaen, eluasemelaen. Äriklientidele pakutavad tooted on arvelduslaen, käibekapitali laen ja investeerimislaen. Laenutoodete alusel klassifitseerimine on mõttekas juhul, kui iga toote tingimused on suhteliselt detailselt standardiseeritud ning laenutoote alusel võib hinnata panga krediidiriski. (Kumar, Hlebnikova 2000: 31)

Autori arvates tuleks veel välja tuua ka liigitus laenu valuuta järgi. Lisaks koduvaluutale annavad pangad laenu ka välisvaluutas. Selle laenuga kaasneb oluline riskiliik, millega laenuandjatel tuleb arvestada – välisvaluutarisk. Välisvaluutarisk on tingitud võimalikest kursimuutustest lepinguperioodi jooksul.

Veel üheks võimaluseks oleks liigitada laen intressimäära järgi. Pangad annavad laenu fikseeritud ja muutuva intressimääraga. Muutuva intressiga pangalaenu korral koosneb intress üldjuhul kahest komponendist: ajas muutuvast Euriborist ning panga määratud fikseeritud marginaalist. Euribor muutub tavapäraselt iga 6 või 12 kuu tagant. Vastavalt sellele muutub ka iga 6 või 12 kuu tagant laenumakse suurus. Kui Euribor on selle aja jooksul tõusnud, siis tõuseb ka laenumakse ja vastupidi. Fikseeritud intressiga pangalaenu korral lepivad klient ja pank pikemaks ajaks kokku lõpliku intressi, tehes seda näiteks viieks või kümneks aastaks. Intressi fikseerimisega kaitseb laenuvõtja ennast võimaliku intressitõusu eest. Vaatamata intresside tõusule turul tema laenumakse kokkulepitud perioodi jooksul ei muutu. (Fikseeritud või muutuva intressiga laen? 2012)

Ei ole ette teada, kas pangale osutub kasulikumaks muutuva või fikseeritud intressimääraga laen. See oleneb sellest, kuidas muutub Euribor. Lisaks võimalikule intressitulu kaotusele võib Euribori muutus mõjutada ka klientide maksevõimet ning seega viivislaenude osakaalu laenuportfellis.

Finantsteenuste osutajad võtavad enda kanda väga erinevaid finantsriske. Kommertspanga põhitegevuse hulka kuulub hoiuste vastuvõtmine ning klientide

hoiustatud varade välja laenamine neile, kes seda mingil põhjusel vajavad. Enamus hoiustatud rahast laenataksegi välja. Kuna hoiuste ja laenude intressimäärade vahe on märkimisväärne, teenib pank peamise sissetuleku laenuintressidelt.

Hoiule pandud raha välja laenamisega kaasneb aga oht, et hoiustaja vajab oma raha varem kui lepingus ettenähtud. Kui selliseid juhtumeid on massiliselt, võib see viia panga pankrotini. Seega võib riski võtmine ennast õigustada ja tuua ettevõttele suurt kasu, kuid tuleb arvestada ka ebaõnnestumisega. Et siiski teenitavat kasumit maksimeerida, tuleb osata tekkivaid riske ette näha ning neid juhtida.

Finantsrisk tähendab võimalust, et tegevuse või sündmuse tulemus toob kaasa ebasoodsaid mõjusid ettevõtte majanduslikule seisundile. Sellised tulemused võivad avalduda sissetulekute või kapitali vähenemises, piirata panga võimet täita ärieesmärgid. Nende kitsendustega kerkib esile risk, et pank ei suuda täiustada või juhtida käimasolevat äri. (Risk Management...2012: 1)

Karma ja Paas (2000:17) on välja toonud tegelikkuse kaks eri külge, mida riski mõiste peegeldab:

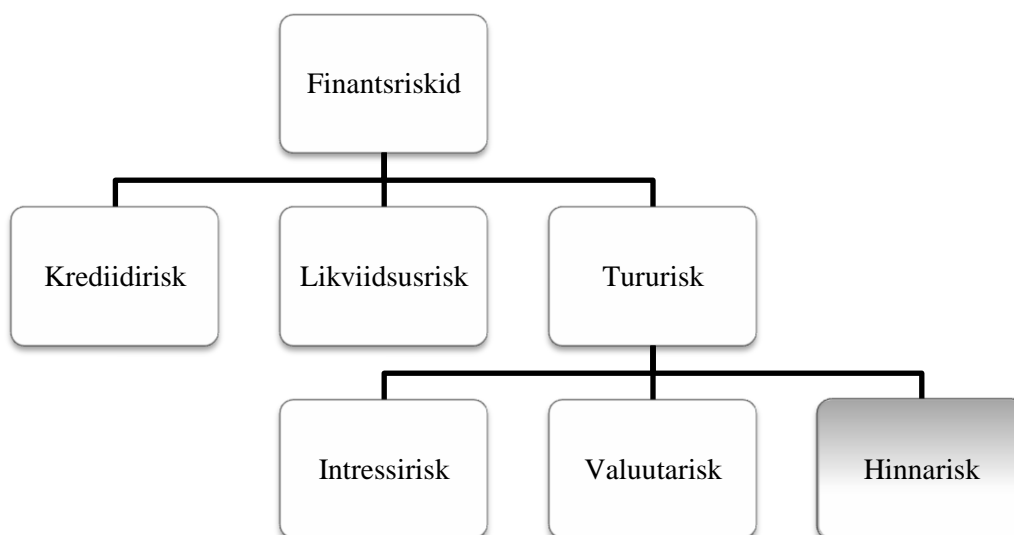
- objektiivselt eksisteerivat tulemuse määramatust, võimaliku tulemuse varieeruvust, tulemuse võimalikku ebasoodsust;
- subjektiivset hinnangut tulemuse määramatusest tingitud ebameeldivustele.

Pankasid ei häiri kaasajal põhiteenuste osas mitte enam niivõrd riskide olemasolu iseenesest kuivõrd raskused ja vaeleinvestused nende hindamisel. Seega küsimus pole sedavõrd ohus, et asjad võivad võtta halva pöörde, kuivõrd selles, et tulevik – olgu hea või halb – on tundmatu. Seetõttu, rääkides pangandusriskidest, mis võivad viia pangapankrottide ja panganduskriisideni, ei mõisteta riski all tavaliselt ebasoodsa sündmuse esinemise võimalust. Rohkem sobib pangariskide olemuse avamiseks definitsioon, mille järgi risk on plaanitud tulemuse ebaõnnestumise oht. Seega on risk seotud ebasoodsate sündmustega tulevikus. Riski ei ole kunagi võimalik täielikult vältida, kuid mida paremini õpitakse teda tundma ja ette ennustama, seda rohkem on võimalik tema ebasoodsat mõju vähendada. (Sörg 2000: 153 – 154)

Pangandussektor on tugevalt mõjutatav majanduslikest arengutest nii lähiümbruses kui ka maailmas. See kui suurt kasumit õnnestub pangal teenida sõltub üldisest majanduslikust olukorrast ja sellest kui palju ollakse valmis riskima. Panga rahavoogude juhtimise seisukohalt on oluline, et pank saaks võimalikult adekvaatset infot majanduse tulevikuarengute kohta. Määramatust saab vähendada prognoosides tulevasi sündmusi, muutusi turul ning majanduses. Vaatamata sellele, et võetud riskide mõju ei saa täielikult kaotada, aitab riskide juhtimine nende tasuvust paremini hinnata.

1.2. Krediteerimisega kaasnevad riskid ja nende hindamine

Eelmises alapunktis väljatoodu põhjal võib riski lühidalt defineerida kui erinevate määramatuse allikate ebasoodne mõju kasulikkusele. Riskide tüübid ja astmed pankades sõltuvad mitmetest faktoritest, näiteks ettevõtte suurusest, äritegevusest, tegevusmahust. Käesolevas alapunktis tulevadki täpsemalt vaatluse alla erinevad laenu andmisega seotud riskid ja nende hindamine. Riskide hindamine on nende eduka maandamise oluliseks eelduseks. Joonisel 2 on toodud peamised finantsriskid, millega pangad laenu andes kokku puutuvad.

Joonis 2. Krediteerimisega kaasnevate finantsriskide jaotus. (Autori koostatud)

Joonisel on toodud tururiski osana ka hinnarisk, mis aga töös eraldi vaatluse alla ei tule. Hinnarisk laenuandmise kontekstis tähendab peamiselt kahju saamist tagatise väärtuse muutumisest. Tagatise on töös käsitletud aga krediidiriski all.

Kuna krediidirisk on kõige levinum risk, mis laenu andmisega kaasneb, on ka paljud autorid seda riski käsitlenud. Frost (2004: 131) on krediidiriski defineerinud kui riski, et osapoolel, kes võlgneb või potentsiaalselt võlgneb pangale raha, ei õnnestu oma kohustusi panga ees täita. Heffernani (1996: 165) käsitluse kohaselt on krediidirisk risk, et laen jääb laenumaksete tasumata jätmise tõttu tagastamata või risk, et laenu teenindamine viibib. Mõlemad definitsioonid on sisu poolest sarnased ning viitavad sellele, et krediidirisk avaldub siis, kui laenuvõtja satub makseraskustesse ning pangal tuleb arvestada võimalusega, et klient ei tagasta laenusummat õigeaegselt või üleüldse.

Kuna pangas arvelduskontol hoitakse väga väikest osa klientide hoiustest, piisab panga ebaõnnestumise äärele viimiseks, kui juba väike osa laenudest muutub probleemseks. Kaks kõige levinumat panga realiseerunud krediidiriski indikaatorit on (Rose 1991: 140):

- mittetootlike varade suhe laenuportfelli;
- mahakantud laenude suhe laenuportfelli.

Mittetootlikud varad on varad, kaasaarvatud laenud, mis on tagasimaksmise tähtaja ületanud 90 päeva või rohkem. Mahakantud laenud on laenud, mis on tunnistatud väärtusetuteks ja kantud panga bilansist maha. Kui nende suhtarvude väärtus kasvab, suureneb ka panga haavatavus krediidiriski suhtes ja kasvab panga pankroti oht. (*Ibid.*: 140)

Krediidiriski mõõtmiseks peaksid pangad looma krediidiriski hindamise raamistiku üle kõigi laenutegevuste. Krediidiriski mõõtmist ehk krediidiriskist oodatava kahjumi ja selle katteks kapitalinõude arvutamist saab teostada kahel viisil (Esimene samm 2012):

- Standardmeetodi kohaselt klassifitseeritakse nõuded etteantud standardiseeritud varaklassidesse lähtudes tehingu vastaspoolest. Iga varaklassi kohta

rakendatakse etteantud riskikaalu, mis peegeldab vastaspoole (näiteks äriühingu või valitsuse) krediidiriski taset. Etteantud riskikaalud on üldjuhul vahemikus 0% kuni 150%, erandjuhul aga kuni 1250%.

- Sisereitingutepõhised meetodid annavad turuosalistele võimaluse kasutada regulatiivsete kapitalinõuete arvutamisel oma sisemisi riskihindamise meetodeid (s.t. reitingusüsteeme ja krediidiriski mudeleid), mille eesmärgiks on suurendada krediidiriski kapitalinõuete riskitundlikkust ja täpsust. Sisereitingutepõhised meetodid põhinevad statistilistel meetoditel.

Käesoleval ajal on väga levinud ka stressitestid, mida kasutavad järelvalve spetsialistid ja keskpangad. Testide eesmärgiks on hinnata panga tundlikkust eeldatavate väliste tegurite suhtes, makroökonomiliste muutuste mõju pangandussektori ja pankade finantsseisundile ja stabiilsusele. Stressitestimine on riskijuhtimise oluline instrument, mida pangad kasutavad sisemise riskijuhtimise protsessi osana. Tavaliselt saab stressitestimisel valida stsenaariumi, mida kasutatakse ja mis paigutab kõik saadud andmed väärtuse mudelisse. Sel juhul on väärtuse mudel see, mis lubab pangal kapitali mõõta. (Ljubic 2011: 298)

On vaieldud, kas testida tuleks vaid oodatavate stsenaariumitega või ka ebatavaliste ja ootamatute stsenaariumidega ning hinnata nende tõenäosust ja mõju. Autor on seisukohal, et testida tuleks ka ootamatute stsenaariumidega, sest see annab parema pildi pankade stressitavolusest. Samuti ei saa alati kindel olla mineviku põhjal tehtud prognoosidele, sest finantsturg on ettearvamatu. Statistiliste meetodite puhul tuleb alati arvestada teatud ebatäpsusega.

Krediidiriski mõjutavad tegurid on info kvaliteet, laenuvõtja usaldusväärsus, laenuvõtja rahavoo iseloom ja laenutagatis. Kõigi nende teguritega peab pank arvestama nii laenuprojekti analüüsides kui ka hiljem juba välja antud laenu kasutamise kontrollimisel. (Sörg 2000: 164)

Laenuvõtja finantsseisundi ja laenu kasutamise eesmärkide kohta käiva info kvaliteedi puhul kerkib esile info asümmeetria probleem. Laenuandjal ei pruugi olla kogu informatsiooni laenuvõtja ja ta kavatsuste kohta. Laenuvõtja võib tahtlikult infot varjata või esitada vale informatsiooni. See viibki kohe edasi laenuvõtja usaldusväärsuseni.

Pangatöötajad peavad otsustama, kui usaldusväärsed andmed on klient panka esitanud, kas neid on vaja kontrollida või muudest allikatest lisa otsida. Rahavoo iseloomu puhul hinnatakse stabiilsust. Mida kindlam ja pikaajalisem on rahavoog, seda väiksem on tõenäosus, et klient satub makseraskustesse. Siiski kaitseb pank ennast sellise olukorra puhul raha kaotamise eest laenuvõtjatelt tagatise nõudmisega ja muude nõuete esitamisega.

Ettevõtetele antavate laenude puhul tuleks krediidiriski hindamisel tähelepanu pöörata nii äritegevusest kui ka finantsseisundist tulenevatele riskidele. Järgnevalt on välja toodud aspektid, mis on abiks kommerts-laenude krediidiriski hindamisel (Risk Management... 2012: 10):

- majandusharu omadused;
- konkurentsipositsioon;
- juhtimise kvaliteet;
- finantsseisund;
- kasumlikkus;
- kapitali struktuur;
- praegused ja tulevased rahavood.

Traditsioonilised meetodid tarbijalaenude hindamiseks püüavad anda hinnangu laenu viiele C-le¹: iseloom, võime, kapital, tagatis ja tingimused. Esimesed kolm on ilmselt kõige olulisemad, sest mõõdavad tagasimaksmise valmidust ja võimet. Ülejäänud kaks kaitsevad laenuandjat maksmata jätmise eest ja määravad tingimused erinevatele laenudele või laenuvõtjatele. Krediidiskoori määramiseks küsitakse laenutaotlejalt küsimusi, mille põhjal lõpuks pannakse kokku laenuvõtja profiil. See profiil ongi peamiselt suunatud kliendi valmidusele ja võimele laenu tagasi maksta. (Galitz 1993: 27)

Enamus küsimused, mida laenu taotlemisel küsitakse on seotud kliendi stabiilsuse analüüsimisega. Tüüpilised küsimused puudutavad järgmisi valdkondi (*Ibid.*: 27):

- praeguses elukohas elatud aeg;

¹ Inglise keeles *character, capacity, capital, collateral, conditions*

- praegusel töökohal töötatud aastate arv;
- perekonnaseis;
- ülalpeetavate arv;
- töökoha tüüp;
- teised laenukohustused hetkel või minevikus.

Nii saadakse teada, kui stabiilne laenutaotleja on. Eeldatakse, et stabiilne laenuvõtja mõningate, kuid mitte liiga suurte kohustustega suudab tõenäoliselt oma kohustusi täita. Stabiilsus näitab laenu tagasimaksmise valmidust. Ülejäänud küsimused on suunatud kliendi võimele laen tagasi maksta. Kliendilt küsitakse järgmisi andmeid (Galitz 1993: 27) :

- praegune palk;
- igakuised väljaminekud;
- ülalpeetavate arv;
- töökoha tüüp.

On näha, et valmidus ja võime laenu tagasi maksta on seotud, sest osad küsimused kattuvad. See rõhutab veelgi, et potentsiaalse laenuvõtja kredidivõime hindamiseks tuleb välja töötada terviklik süsteem.

Äri- ja eraklientide laenude hindamiseks olulised tegurid sisuliselt kattuvad. Ühel juhul analüüsitakse kredidivõimet individuaalsel tasandil, teisel juhul ettevõtte tasandil, mille puhul tuleb põhjalikumalt käsitleda väliskeskkonda. Ilmselgelt on laenuvõtja finantsolukord, varade ja kohustuste struktuur oluliseks faktoriks nii era- kui ka äri-laenude puhul.

Kuid krediidiriski suurus ei lähtu üksnes laenuvõtjast. Seda mõjutavad veel äripiirkonna makromajanduslik olukord (inflatsioon, valuutakursid, intressimäärad, tööhõive, majandustsükli faas jm), samuti poliitiline situatsioon, seadusandlus ja tehnoloogia areng. (Sörg 2000: 165) Muutused panga poolt juhitud väliskeskkonnas omavad panga tegevuse tulemustele suurt mõju. Seetõttu on oluline pidevalt jälgida arenguid majanduslikus ruumis. Väliskeskkonnast tulenevaid riske on pangal keeruline juhtida, sest üks organisatsioon ei suuda sel tasemel väliskeskkonda mõjutada. Kuid nende

riskide negatiivset mõju saab vähendada, olles valmis nende avaldumise korral vastavalt tegutsema (vt 1.3).

Peale kahjumite võib laenude tagasi maksmata jätmine või sellega viivitamine põhjustada pangale ka likviidsusprobleeme. Kui laenuvõtjad ei täida oma kohustusi panga ees õigeaegselt, kerkib esile risk, et krediidasutusel pole piisavalt vahendeid uute laenude väljastamiseks ja kohustuste täitmiseks. Võib tekkida olukord, kus pank peab laenama ebasoodsate intressimääradega või on sunnitud müüma varasid tegelikust väärtusest odavamalt hinnaga. Seega on krediidi- ja likviidsusrisk omavahel seotud.

Likviidsusriski esinemise põhjus peitub selles, et hoiuste ja laenude tähtajad on väga erinevad. Pangad on tavaliselt rahastatud suhteliselt likviidsete lühiajaliste hoiustega, mida aga laenatakse välja pikaajaliste laenudena. Ettevõtted ja inimesed laenavad siis, kui neil on raha vaja. Pangad seisavad silmitsi riskiga, et paljud nende hoiustajad tahavad oma raha tagasi samal ajal. Juhtkonnal tuleb paika panna sobiv tasakaal madala tuluga, kuid likviidsete varade ja kõrge tuluga, kuid mittelikviidsete varade vahel. (Frost 2004: 131)

Kuna likviidsusrisk on üks olulisemaid riske, mis pankasid ohustab, on välja toodud mõned näitajad, mis viitavad sellele, et panga likviidsusrisk hakkab kasvama. Need näitajad on järgmised (Risk Management...2012: 27):

- negatiivne trend või märkimisväärselt kasvanud risk mõnes majandusharus;
- varade või kohustuste koondatus bilansis;
- krediidiportfelli kvaliteedi langus;
- langus tuludes või tulude prognoosis;
- lühiajalise hoiusega finantseeritud kiire varade kasv;
- kolmanda osapoole poolt panga kohta antud hinnangu halvenemine.

Likviidsust on võimalik hinnata suhtarvude abil, kus finantsnäitajad on omavahel suhestatud loogiliste seoste abil. Likviidsuse suhtarvud annavad informatsiooni organisatsiooni maksevõime ja finantspaindlikkuse kohta. Finantssuhtarvude õigsus oleneb info, mille põhjal need arvutatakse, kvaliteedist. Kuna algandmed likviidsuse

suhtarvude leidmiseks saame bilansist, on oluline, et seal oleks kajastatud õiged väärtused.

Rose (1991: 141) on välja toonud mõned olulisemad suhtarvud, mille abil saab likviidsusrisiki hinnata:

- võõrkapitali osakaal koguvarades – ulatuslikum võõrkapitali kasutamine toob kaasa suurema likviidsusrisiki, kui hoiuste väljavool kasvab või laenude kvaliteet halveneb;
- tasumata laenude osakaal koguvarades – mida suurem on suhtarv, seda suurem on ka likviidsusrisk;
- likviidsete varade osakaal koguvarades – mida suurem on likviidsete varade osakaal koguvarade hulgas, seda paremal tasemel on likviidsus.

Paljud pangad ja pangaanalüütikud jälgivad laenude ja hoiuste suhet kui likviidsuse näitajat. Laenud on eeldatavasti varadest kõige vähem likviidsed, samas kui hoiused on otsene rahaallikas. Kõrge näitaja viitab mittelikviidsusele. Madala näitaja puhul on pank likviidne, see tähendab, et saab anda uusi laene, mis on finantseeritud stabiilsete hoiustega. (Koch 2000: 581) Laenuandmise seisukohast on oluline näitaja kindlasti ka laenuportfelli osatähtsus bilansis. Suure laenuportfelli osatähtsusega kaasneb ka suurem likviidsusrisk.

Bilansi andmetel põhinevaid suhtarve üksinda ei tohiks kasutada likviidsusrisiki hindamiseks, sest need näitajad käivad kindla ajahetke kohta ja seetõttu ei saa nende põhjal adekvaatset hinnangut. Neid tuleks kasutada koos kvalitatiivse infoga. Arvesse tuleks võtta kindlasti ettevõtte konkurentsipositsiooni, majandusharu hetkeolukorda ja muid tegureid.

Likviidsuskriisi vallandumise põhjuseks on tavaliselt panga kehvast juhtimistavast tulenev usaldusväärse kaotus. Samas võib tekkida ka olukord, kus mõne teise panga ebaõnnestumise või pahatahtliku laimu tõttu kaotatakse usaldus finantssüsteemi suhtes. Taoline juhtum leidis aset 2011. aastal Lätis, kus Swedbanki kliendid hakkasid massiliselt raha pangast välja võtma. Inimeste selline käitumine võib aga pangale saatuslikuks saada.

Panga varade likviidsuse mõõtmiseks tuleks omavahel vastandada raha sisse- ja väljavool, et määrata ära potentsiaalsed puudujäägid rahastamises tulevikus. Pank peaks olema võimeline mõõtma ja ennustama oma tulevase rahavoogusid. Krediidiasutuse likviidsuse vajadused ja allikad sõltuvad organisatsiooni äritegevusest ja toodete sortimendist. Likviidsusrisk ei pruugi eraldi avalduda, sest finantsriskid ei ole üksteist välistavad, see vallandub tavaliselt krediidi- või tururiski tagajärjel.

Järelikult on likviidsusrisk seotud tururiskiga. Tururisk tähendab ebasoodsaid muutusi turuhindades, eriti muutusi intressimäärades, valuutakurssides ja omakapitali ning toodete hindades. Tururisk on seotud ka krediidiriskiga, sest ebasoodsad muutused turul võivad mõjutada laenuvõtjate maksevõimet. Seega on erinevate finantsriskide vahel olulised seosed.

Tururiski hindamise kõige arenenumaks meetodiks on VaR (Value at Risk) mudelite kasutamine, mis eeldab eelnevat Finantsinspektsiooni luba. Loa andmine sõltub miinimumnõuete täitmisest, millest olulisimad on sisemiste riskihindamismeetodite usaldusväärsus ja igapäevane heade tururiski juhtimisvõtete rakendamine.

VaR meetod lähtub ideest, et kahjuootusi saab tuletada hinnates turukurssi, vaadeldud hindade muutusi ja seoseid. VaR summeerib ennustatud maksimaalse kaotuse antud usalduspiirides. (Risk Management...2012: 24)

VaRi arvutamiseks on kolm viisi (Value at Risk 2012: 4, 11, 16):

- variatsiooni-kovariatsiooni meetod. Kuna VaR mõõdab tõenäosust, et vara või portfelli väärtus langeb kindla aja jooksul alla määratud väärtuse, peaks olema lihtne arvutada väärtus kindlal ajaperioodil, kui saame tuletada potentsiaalsete väärtuste tõenäosuste jaotuse. Selles variatsiooni-kovariatsiooni meetod seisnebki.
- ajalooline simuleerimine. Ajaloolise simuleerimise korral hinnatakse portfelli VaR tulude ajaloolistest andmetest moodustatud aegride põhjal.

- Monte Carlo meetod. Monte Carlo meetod keskendub pigem ettemääratud väärtust ületavate kaotuste tõenäosustele kui kogu jaotusele.

Intressiriski võib käsitleda kui tururiski ühte osa, sest ebasoodsad muutused turul võivad väljenduda intressimäära muutumises. Laenates raha välja, küsib pank laenusaajalt intressi. Samal ajal peab pank ise ka maksma intresse raha sisse laenamise eest oma hoiustajatele ja teistele finantseerijatele. Kui klientidele antava laenu intressimäär ületab pangale antud laenude intressimäära, teenib pank kasumit. Et olukord finantsturul võib muutuda väga kiiresti, on panga jaoks alati olemas (osa) intressikasumi kaotamise oht. (Kumar, Hlebnikova 2000: 22)

Intressikasumi kaotamise oht on kindlasti üheks põhjuseks, miks erinevused hoiuste ja laenude intressimäärade vahel on nii suured. Nii tagab pank, et kõik väiksemad muutused ei mõjuta kohe organisatsiooni finantsseisundit.

Sörg (2000:167) on välja toonud, et intressirisk tuleneb sellest, et panga varade ja kohustuste tähtajad erinevad või korrigeeritakse nende intressimäärasid erinevate ajavahemike järel. Seetõttu võivad varadelt saadavad intressitulud ja kohustustega seotud intressikulud muutuda erineval määral, mis toob kaasa kasumi suurenemise või vähenemise. Järelikult kajastub intressiriskis intressimäärade muutuse mõju panga varade ja kohustuste väärtusele ning genereeritavale puhaintressitulule.

Intressiriski iseloomustava tähtajavahe leidmiseks kasutatakse valemit 1:

$$(1) \text{ Bilansi tähtajavahe} = \text{intressitundlikud varad} - \text{intressitundlikud kohustused}.$$

Intressitundlikud on need varad ja kohustused, mille tähtaeg saabub plaanimisperioodist varem. Panga bilanss on tasakaalus, kui intressitundlikud varad võrduvad intressitundlike kohustustega ning tähtajasuhe võrdub ühega. (Zirnask, Liikane 1996: 167)

Matemaatiliselt saab seda olukorda kirjeldada järgmiselt (*Ibid.*: 168):

- $RSA - RSL = 0;$
- $RSA / RSL = 1,$

kus

- *RSA* – intressitundlikud varad;
- *RSL* – intressitundlikud kohustused.

Esmapilgul võib tunduda, et tasakaalustatud bilansi korral intressirisk puudub. Paraku see siiski nii ei ole, sest erinevad intressimäärad (laenu-, hoiu-, võlakirjade jm intressimäärad) ei muutu korraga. Tavaliselt muutuvad kõigepealt rahaturu intressimäärad, millega pank võtab või annab oma likviidsuse juhtimise eesmärgil lühiajalisi laene. Tüüpilise panga bilanss ongi negatiivse tähtajavahega, st pank finantseerib pikaajaliste laenude andmist lühemaajaliste hoiustega. (Zirnask, Liikane 1996: 168)

Tähtajavahe kõrval kasutatakse intressiriski hindamiseks duratsiooni ehk investeeringu kestuse näitajat. Tähtajavahe iseloomustab intressiriski mõju panga puhtale intressitulule, duratsioon aga näitab intressiriski mõju panga turuväärtusele. Seega on tegu teineteist täiendavate, mitte teineteist asendavate näitajatega. (*Ibid.*: 171)

Duratsioon on sisuliselt kaalutud keskmine ajavahemik, mille jooksul loodetakse realiseeruvat rahavood tehtud investeeringult, kusjuures kaaludeks on ajavahemikud, mille jooksul need rahavood aset leiavad. Seega on varasematel rahavoogudel väiksem kaal kui hilisematel. Ent kui varajasematel rahavoogudel on siiski oluline osakaal, võib mingi finantsnõude duratsioon oluliselt erineda selle maksetähtajast. Duratsiooni mõistet on otstarbekas kasutada varade ja kohustuste rahavoogude profiilide võrdlemiseks: mida võrdsemad on näiteks panga varade ja kohustuste keskmised kestused, seda väiksema intressimäärariskiga on tegemist. (Vensel 2001: 37)

On kaks levinud viisi intressiriski hindamiseks (Risk Management...2012: 17):

- tulu perspektiiv. Tulu perspektiivi puhul on analüüsi fookus sellel, kuidas intressimäära muutused mõjutavad tulu. See on traditsiooniline lähenemine intressiriski hindamiseks ning tulemused saadakse mõõtes muutusi puhtas intressitulul või puhtas intressimarginaalis, mis näitab erinevust kogu intressitulu ja kogu intressikulu vahel;

- majandusliku väärtuse perspektiiv. See peegeldab intressimäärade kõikumiste mõju finantsasutuse majanduslikule väärtusele. Panga majanduslikku väärtust võib käsitleda kui tulevaste rahavoogude praegust väärtust. Sel juhul mõjutavad majanduslikku väärtust nii muutused tulevastes rahavoogudes kui ka diskontomäär, mida kasutatakse nüüdisväärtuse määramiseks. Majanduslik väärtus arvestab, et intressimääradel võib olla pikaajaline mõju organisatsioonile.

Seega tähendab intressirisk ohtu, et intressimäära muutuste tagajärjel väheneb finantsasutuse tulu või majanduslik väärtus. Pikaajaliste laenudega kaasnev intressirisk on suurem võrreldes lühiajaliste laenudega. Põhjus on selles, et pika perioodi jooksul on tõenäosus, et intressimäärad turul muutuvad, oluliselt suurem. Teatavasti toimub majanduse areng tsüklitena ning juba see mõjutab turuintressimäärasid, lisaks veel ka keskpanga rahapoliitika.

Ka välisvaluutariski käsitletakse tururiski osana. Valuutarisk tähendab võimalust, et vahetuskursi muutuse tõttu muutub välisvaluutas antud laenu intressi- ja põhiosamaksetelt oodatav koduvaluutasse konverteeritud summa. Laenuvõtjal on risk, et valuutakursi muutus tõstab laenu tegelikku kulu nii, et ta ei suuda kohustusi täita. (Shapiro 1985: 3) Samas on pangal laenuandjana võimalus valuutakursi muutustest võita. Selleks peaks valuutakurss muutuma laenuandja kasuks, kuid sellisel määral, et laenuvõtjal ei tekiks raskusi laenu tagastamisega, vastasel korral kasvab krediidirisk.

Valuutariski põhjustab valuutavarade ja -kohustuste erinev struktuur. Valuutariski näitab avatud valuutapositsiooni suurus, mis on valuutavarade ja valuutakohustuste vahe. Kui varad on kohustustest suuremad, on tegu pika positsiooniga ning risk avaldub, kui valuutakurss langeb. Kui aga kohustused on varadest suuremad, on tegu valuuta lühikese positsiooniga. Risk realiseerub juhul, kui valuutakurss tõuseb.

Valuutariski näitajad, mida kommertspankades kasutatakse, on järgmised (Chirita, Cibotariu 2008: 704):

- igale hallatavale valuutale leitakse eraldi avatud valuutapositsioon;

- üldine avatud valuutaposisitsioon, mis võrdleb varasid ja kohustusi, mõlemad on võrdlemiseks teisendatud alusvaluutasse. See näitaja näitab kui avatud on pank valuutariskile.

Valuutarisk on üks juhtudest, mille puhul VaR mudelit kasutatakse. Valuutariski juhtimiseks kasutatakse mudelit, mis põhineb variatsiooni-kovariatsiooni meetodil. See meetod võtab arvesse mineviku andmed valuutakursside kohta. Riski hinnatakse iga valuuta puhul eraldi. Mudelis kasutatakse VaR'i hindamiseks valemit 2 (Nedzvedskas, Aniūnas 2007: 194):

$$(2) R_i = P_i \cdot \delta_i \cdot K \cdot \sqrt{T};$$

kus

P_i – valuuta väärtus;

K – kvantiil, mis on leitud usaldusnivoo põhjal;

T – ajaperiood;

δ_i – vahetuskursi standardhälve.

Selle valemi abil on võimalik leida kursimuutustest tulenev maksimaalne potentsiaalne kahjum. Nii on pankadel võimalik kalkuleerida, kas risk tasub ennast ära või kas on piisavalt kapitali võimaliku kahjumi katmiseks.

Valuutarisk kerkib esile kohe, kui plaanitakse mingisugust tegevust, mis on seotud välisvaluutaga. Pärast eurotsooniga liitumist on vähenenud finantsasutuste valuutariskiga seotud kulud. Lisaks sellele, et kulutusi riski juhtimiseks ja maandamiseks sai kokku tõmmata, vähenevad ka reaalsed kahjud valuutakursi muutustest. Kuid, et tehinguid teha ka teistes valuutades, ei tohiks valuutariski juhtimist kõrvale jätta.

1.3. Krediteerimisega seotud riskide maandamise võimalused

Käesolevas alapunktis käsitletakse riskide maandamise võimalusi. Krediidiriski mõõtmise tulemustest selgub, kui suur on risk, ning millised abinõud tuleks kasutusele

võtta, et riski maandada. Kohn (2004: 581) on välja toonud meetodid, mille abil on krediidasutustel võimalik krediidiriski maandada:

- ettevaatlikkus laenamises ja laenudele realistliku hinnangu andmine;
- laenuvõtjalt tagatiste nõudmine;
- laenu õiglase hinna määramine;
- laenuportfelli mitmekesistamine;
- omakapital.

Ettevaatlikkus laenusuhetesse astumises tähendab seda, et krediidasutus peaks enne lepingu sõlmimist uurima laenuvõtja, olgu selleks siis era- või juriidiline isik, tausta. Tuleb anda õiglane hinnang laenutaotleja finantsseisundile. Põhjaliku analüüsi abil on võimalik teatud määral vältida laenude andmist klientidele, kes võivad potentsiaalselt sattuda makseraskustesse, ning seeläbi maandada krediidiriski. Vensel (2001: 35) on välja toonud kolm peamist komponenti, millest krediidianalüüsi tegemisel peaks lähtuma:

- laenutaotleja rahavoogude kindlakstegemine ja prognoosimine finantsaruannete analüüsimise ja tulevikku projitseerimise teel;
- laenutaotleja tegevuse analüüs kogu majanduse, majandusharu, piirkonna, konkurentsikeskkonna, tehnoloogia, turustruktuuri jt üldist majanduskeskkonda iseloomustavate tegurite arengu taustal;
- potentsiaalse laenuvõtja poolt esitatud informatsiooni tõele vastavuse ja täpsuse kontroll.

Need komponendid kehtivad eelkõige äri-laenude kohta, kuid neid samu põhimõtteid on võimalik rakendada ka tarbijalaenude puhul. Autori arvates on eriti tähtis just esimene punkt, sest laekumised ja väljaminekud näitavad kui stabiilne on laenutaotleja finantsolukord. Arvestada tuleb ka sellega, et tuleviku väljavaated võivad osutuda olulisemaks kui krediidi ajalugu. Seetõttu ei tohiks prognooside väärtust alahinnata.

Teiseks krediidiriski maandamise võimaluseks on nõuda kliendilt tagatist. Esimeses alapunktis sai välja toodud, et tagatised võivad olla, kas isikulised või varalised. Selleks,

et pangad tagatist aktsepteeriks, peab varaline tagatis vastama järgmistele tingimustele (Dedu, Enciu 2009: 39):

- varale peab olema olemas turg või potentsiaalsed ostjad;
- vara peab olema likviidne;
- peab olema muudetav omandiõiguseks või usaldatavaks dokumendiks;
- vara on laenuataotleja või tagatiseandja omand ja see ei ole seotud teiste laenudega;
- vara peab olema heas korras.

Ka tagatistega ei ole võimalik laenu tasumata jätmise riski täielikult maandada. Et vähendada tagatisega seotud riski, tuleks tagatise väärtust perioodiliselt ümberhinnata võttes arvesse muutusi turul. Riski maandamiseks nõuavad laenuandjad üldjuhul ka tagatise kindlustamist.

Blazy ja Weill avaldasid 2005. aastal uuringu, kus on analüüsitud põhjuseid, miks pangad küsivad tagatist. Uuringus kasutati 386 raskustesse sattunud prantsuse ettevõtte 735 krediitiliini andmeid. Andmed pärinevad kolmelt prantsuse suurelt kommertspangalt. Uuringu käigus otsiti vastust küsimusele, kas tagatis vähendab laenukahjumit, kui laenuvõtjad lepingujärgseid kohustusi ei täida.

Intuitsioon ütleb, et tagatise kasutamine laenulepingus vähendab laenukahjumit. Tagatiste mõju laenukahjumi vähendamisele sõltub tagatise väärtusest ja tüübist. Kõik tagatised ei taga pangale sama kindlust. Ka analüüsitulemused näitasid, et tagatise olemasolu vähendab laenukahjumit makseviivituse korral. Kuid oluline asjaolu panga jaoks on teada, kui palju on võimalik raha tagasi saada erinevatelt tagatiste tüüpidelt. (Blazy, Weill: 2005:15)

Nagu arvata oli on tagatise esialgne väärtus ja tagatiselt tagasi saadud summa positiivselt seotud. Kui võrrelda tagatise esialgset väärtust ja sellelt laenu kahjude katteks saadud summat, on uuringu järgi parimaks tagatiseks garantiid ettevõtetelt. Seda seletab asjaolu, et see tagatis põhineb teiste ettevõtete, mitte hätta sattunud ettevõtte rikkusel. Paremuselt teiseks tagatise liigiks osutus liisinguga ostetud vara, sest liising garanteerib finantseerimisasutusele, et vara jääb panga omandiks kuni panga nõuded on

täielikult rahuldatud. Kolmandaks tagatiseks on kinnispant. Järgmisena tulevad lühiajalised varad, näiteks aktsiad ning ka raha. Kaks halvimat tagatise tüüpi nõude tagasi saamiseks on garantiid eraisikutelt ja pikajalised varad, välja arvatud kinnisvara. Personaalse tagatise puhul võib tekkida olukord, kus isik võib olla seotud mitme pangalaenuga ning garandi rikkus tuleb jagada mitme panga vahel. Võib juhtuda, et probleemidesse sattunud ettevõtte on sageli juba vähendanud oma garandi rikkust. (Blazy, Weill: 2005: 16 – 17)

Blazy ja Weilli uuringust selgus, et ettevõtte garantii puhul on tagatise väärtuse muutumine kõige väiksema tõenäosusega. Aga arvesse tuleb võtta ka, et tagatist andvad ettevõtted võivad samuti raskustesse sattuda ning võetud kohustuste täitmine võib ka neile probleeme põhjustada. Vara tagatisel antud laenu puhul, saab laenuandja hüvitust vähemalt vara järele jäänud väärtuse ulatuses. Võimaluseks on nõuda ka lisatagatist või tagatise realiseerimisest tuleneva kahju kompenseerimist. Autori arvates on kinnisvara krediitdiasutuse jaoks kindlam tagatiseliik.

Järgmiseks krediidiriski maandamise võimaluseks on laenu õiglase hinna määramine. Et hinda õigesti määrata tuleks laenuandjal hinnata tagasimaksmise tõenäosust, tõenäolist hüvitamise määra maksmata jätmise korral (oleneb tagatistest) ja riskipreemiat. Kuid kahjuks ei ole laenuandjatel täielikku infot laenude riskide kohta. Isegi, kui keskmiselt suudetakse määrata õige hind, siis vahel on määratav lepinguline intressimäär liiga kõrge, vahel liiga madal. Laenuvõtjatel on alati parem informatsioon laenuga seotud riskide kohta kui laenuandjatel. Kokkuvõttes, kui laenuandja määrab liiga kõrge intressimäära, siis laenuaotleja keeldub laenust, kui määratakse liiga madal intressimäär, on laenuvõtja laenuga nõus. Selle tulemusena osutuvad tagasimaksed väiksemateks kui oli oodatud. (Kohn 2004: 583) See tähendab, et risk konkreetse laenu puhul on hinnatud tegelikust madalamaks. Autori arvates võib laenuaotleja nõustuda ka liiga kõrge intressimääraga ning üle jõu käivate intressimaksete tõttu makseraskustesse sattuda.

Laenuportfelli mitmekesistamine tähendab seda, et krediitdiasutused annavad laene erinevatele klienditüüpidele ja erinevatesse ettevõtlussektoritesse. Diversifitseerimine vähendab krediidiriski. Viimaseks kaitseks krediidiriski vastu on omakapital, mis

kaitseb panka juhuslike kaotuste eest. On oluline, et pank suudaks kaotustega toime tulla ning ei satuks kohe pankrotiohtu.

Rossi, Schwaiger ja Winkler on 2008. aastal läbi viinud uuringu, kus nad hindasid laenuportfelli diversifitseerimise mõju krediidiriskile. Uuringu läbiviimiseks kasutati Austria Keskpankalt saadud Austria pangandusturu andmeid. Valim hõlmas suuremate Austria kommertsbankade andmeid aastatest 1997 – 2003. Uuringus püstitatud hüpotees, et laenuportfelli diversifitseerimine vähendab halbade laenude tekkimise riski, leidis kinnitust. Sama seisukoht tuleb välja teoorias. Ka kapitali hüpotees leidis kinnitust. Selle kohaselt vajavad diversifitseeritud laenuportfelliga pangad vähem kapitali ootamatute kulude katteks.

Eraldi välja toomist krediidiriski maandamise võimalusena vääriks ka laenukäibe vähendamine. See on küll seotud esimesena mainitud maandamismeetodiga, milleks oli ettevaatlikkus laenusuhtesse astumisel, kuid autori hinnangul tuleks see siiski eraldi meetodina ära mainida. Mida vähem antakse laene välja, seda väiksem on ka krediidirisk. See strateegia osutub kasulikuks olukorras, kus majanduslik olukord on ebastabiilne ning tõenäosus, et kliendid makseraskustesse satuvad, on suurem.

Riski kontrollsüsteeme kasutatakse selleks, et võrrelda panga tegelikke ning ennustatud riske, et ühitada need limiitide ja teiste riskistrateegia põhisuundadega. Lisaks on nende eesmärgiks anda teistele tasemetele ülevaade panga riski olukorrast. Et teha riskijuhtimise protsess efektiivseks, on vaja, et süsteem annaks automaatse hoiatuse, kui etteantud limiidid on ületatud ja algatada tuleks riski maandamise protsess. (Credit Approval...2004: 84)

Objektiivsuse tagamise seisukohalt on oluline, et laenude kontrollimisega tegeleks omaette üksus. Riskide pidev jälgimine ja kontroll annab juhtidele parema info krediidiportfelli kvaliteedi hindamisel ja riskide juhtimise strateegiate loomisel. Krediidiriski maandamine on üks laenuandjate olulisemaid tegevusi. Riski juhtimine on olnud edukas, kui vähenevad laenukahjumid ja –võlgnevused.

Selleks, et likviidsusriski maandamine oleks edukas, on vaja välja kujundada strateegia, millest lähtutakse. Likviidsusriski strateegia peaks hõlmama järgmisi valdkondi (Risk Management...2012: 28 – 29):

- varade ja kohustuste struktuur. Strateegia peaks ära määrama likviidsuse säilitamiseks vajaliku varade ja kohustuste koosseisu. Likviidsusriski juhtimine ja varade/kohustuste juhtimine peaksid olema integreeritud.
- kohustuste mitmekesisus ja stabiilsus. Finantseerimise koondatus esineb siis, kui üks otsus või faktor võib põhjustada märkimisväärse ja ootamatu raha väljavoolu. Et analüüsida kohustuste/rahastamise allikate stabiilsust peaks pank kindlaks tegema:
 - kohustused, mis jäävad alles igas olukorras;
 - kohustused, mis lõpuks kaovad, kui probleemid esile kerkivad;
 - kohustused, mis kaovad kohe, kui esimesed märgid probleemidest ilmnevad.
- ligipääs pankadevahelisele laenuturule. Pankadevaheline turg võib olla oluliseks likviidsuse allikaks. Kuid tuleb arvestada, et kriisiolukorras võib pääs turule olla keeruline ja kulukas.

Käesoleval ajal on pankade likviidsust aidanud säilitada ka keskpankade poolt pakutavad laenud. Nende laenude intressimäärad on pankadevahelistest isegi odavamad.

Alapeatükis 1.2 toodud suhtarvude põhjal võib järeldada, et likviidsusriski maandamiseks on vaja passivas suurendada omakapitali ja vähendada võõrkapitali osatähtsust. Ka likviidsete varade osakaalu kasvatamine parandab likviidsust. Laenudehoiuste suhtarv ja laenuportfelli osatähtsus bilansis näitavad, et kui vähendada laenuportfelli, väheneb ka likviidsusrisk. Seega lisaks krediidiriski maandamisele, aitab laenukäibe limiteerimine vähendada ka likviidsusriski.

Krediidiasutuse seisukohast oleks kõige kasulikum meetod likviidsusriski maandamiseks kooskõlastada rahavood tähtaegade ja mahtude poolest, sest nagu eelmises alapunktis mainitud, seisnebki likviidsusrisk varade ja kohustuste tähtaegade erinevuses. Selle saavutamine võib aga osutuda keeruliseks, sest hoiused on enamasti lühiajalised, laenud seevastu pikaajalised. Likviidsusriski maandamiseks on oluline, et

pank suudaks nõudmisel hoiustajatele nende raha välja maksta, samas peaks olema piisavalt vahendeid, et anda laenu. See tähendab, et panga varade paigutamisel tuleb jälgida likviidsete varade ja kohustuste vahekorda. Eelnevalt toodud likviidsusriski juhtimise strateegiast võib järeldada, et varade ja kohustuste mitmekesistamine maandab samuti likviidsusriski.

Strateegia on oluline ka tururiski vähendamiseks. Tururiski juhtimise strateegiat paika pannes, peaks organisatsioon arvestama järgmiste faktoritega (Market risk 2006: 3):

- olukord majanduses ja turul ning nende mõju tururiskile;
- kas organisatsioonil on piisavalt asjatundlikkust, et konkreetset turul kasumit teenida ja kas on võimeline identifitseerima, jälgima ja kontrollima tururiski nendel turgudel;
- organisatsiooni portfelli struktuuri ja kuidas suurem tururisk seda mõjutaks.

Eelmises alapunktis intressiriski hindamiseks käsitletud tähtajavahe ja durtsioon keskenduvad mõlemad kokkusobimatute varade ja kohustuste tähtaegadele ja kestustele aga ka potentsiaalsetele muutustele intressimäärades. Eelneva info ning valemi 1 põhjal võib öelda, et peamised võimalused intressiriski maandamiseks on järgmised:

- sobitada intressitundlike varade ja intressitundlike kohustuste tähtajad;
- sobitada intressitundlike varade ja kohustuste kestused.

Valuutakursi muutustest tulenevat kahju on võimalik vähendada riski maandades. Kui pank hoiab valuuta varad ja valuuta kohustused võrdsetena, ei mõjuta valuutakursi muutused panga varade väärtust. Pangad võivad vältida valuutariski andes selle edasi klientidele. See tähendab, et teevad tehinguid ainult koduvaluutas. Kliendid, kes soovivad hoiustada või laenu võtta välisvaluutas, on tavaliselt mitteresidendid. Põhjus, miks nad tahavad tehingu teostada oma koduvaluutas on see, et vältida valuutariski. Kui nad laenavad pangast dollarites ja dollari väärtus kasvab, peavad nad maksma oma valuutas rohkem. Selle tulemus võib aga olla krediidiriski avaldumine. (Kohn 2004: 559)

Laenamisega seotud riskid on kõik omavahel seotud ning ühe avaldumine võib omakorda olla tõukeks teiste riskide esile kerkimiseks. Seetõttu pööravad

krediidiasutused riskide maandamisele ka suurt tähelepanu. Kokkuvõttes on ebastabiilses majanduslikus olukorras mõttekas laenukäivet vähendada, sest nii on võimalik maandada krediidiriski, likviidsusriski ja teatud juhtudel ka tururiske. Krediidiasutuste jaoks on oluline hoida bilansid võimalikult tasakaalus erinevate valuutade ja varade-kohustuste tähtaegade lõikes. Täielikult seda saavutada ei õnnestu, kuid suurem kooskõla vähendab avatud riskipositsiooni. Võetud riskide mõju ei ole võimalik täielikult elimineerida, kuid neid on võimalik juhtida ja nii nende kahjulikku mõju vähendada. Kõige suuremat kahju võib organisatsioonile põhjustada tuvastamata risk.

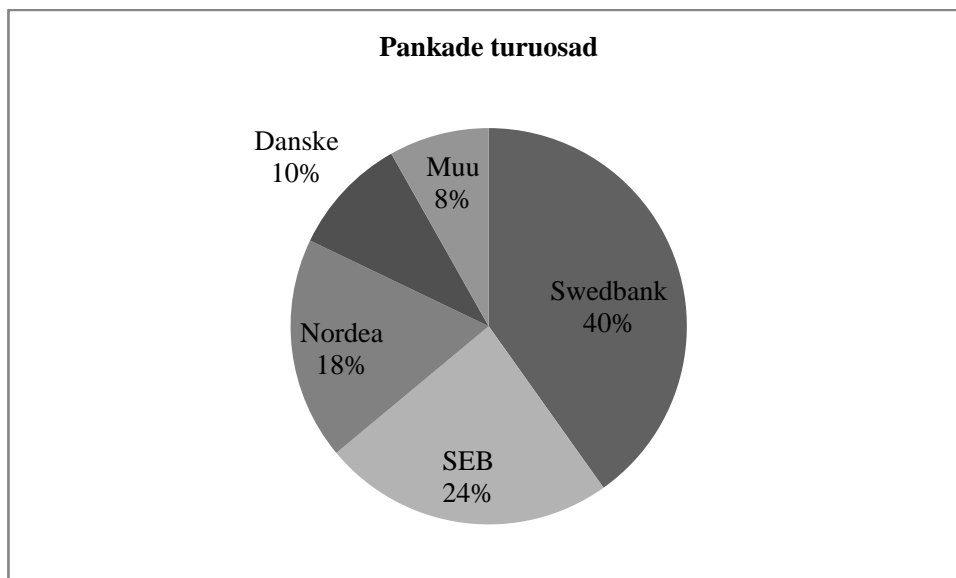
2. KREDITEERIMISEGA SEOTUD RISKIDE HINDAMINE JA MAANDAMINE SEB PANGAS

2.1. Hinnang riskipositsioonidele

Selles peatükis analüüsib autor krediteerimisega seotud riske SEB pangas. Esmalt antakse hinnang riskipositsioonidele. Selleks võrdleb autor SEB riske väljendavaid näitajaid Eesti keskmistega. Erinevuste välja toomiseks ning võrdluste illustreerimiseks on kasutatud graafikuid. Nii on võimalik hinnata SEB riskipositsioone ning nende muutumist aja jooksul. Seejärel analüüsitakse riskide maandamisprotsesse ja nende tulemuslikkust. Tulemustest lähtuvalt teeb autor omapoolseid soovitusi, kuidas riske tõhusamalt maandada. Andmed SEB kohta on pärit SEB 2007. – 2011. aasta aruannetest ning Eesti keskmised näitajad on leitud Eesti Panga avaldatud andmete põhjal.

Joonisel 3 on kujutatud pankade turuosad 2010. aastal mittefinantssektorile väljastatud laenude mahu järgi. Jooniselt on näha, et Eesti laenuturg väga kontsentreeritud ja nelja panga – Swedbanki, SEB, Nordea Eesti filiaali ning Danske Eesti filiaali summaarne turuosa on üle 90%-i. Kuna nimetatud pangad haldavad enamust Eestis välja antud laenudest, mõjutab nende tegevus krediteerimisvaldkonnas ka Eesti laenuturgu üldiselt.

Kuna SEB turuosa laenude järgi on suur, on keskmisest suurem ka laenuportfelli osatähtsus bilansis. Kui keskmiselt on Eesti krediidasutustes laenuportfelli osatähtsus bilansis aastatel 2007 – 2011 jäänud vahemikku 75 – 78%, siis SEBs on see näitaja 95 – 98%. Lähtudes teoreetilisest käsitlusest võib oletada, et suure laenuportfelliga kaasneb ka suurem krediidirisk, sest laene, mida hallata, on tunduvalt rohkem.

Joonis 3. Pankade turuosad 2011. aastal mittefinantssektorile väljastatud laenude järgi. Allikas: Autori koostatud Finantsinspektsiooni aastaraamat 2011 põhjal.

Edasi hindab autor krediidiriskile avatust SEB laenuportfelli eripärast lähtuvalt. Vaatluse alla tuleb laenuportfelli jagunemine erinevate kliendisegmentide, klienditüüpide ja majandusharude vahel.

AS SEB Pank jagab laenuportfelli kahte suurde segmenti – korporatiivkliendid ja jaekliendid. Korporatiivportfell hõlmab laene juriidilistele isikutele, kes kuuluvad kliendigruppi, mille suhtes on SEB võtnud krediidiriski summas üle 500 000 euro. Võrreldes aastaid 2007 – 2011, on korporatiivportfelli osakaal laenuportfellis vähenenud 47%-lt 39%-le. Sellest lähtudes võiks eeldada, et krediidiriski tase on vähenenud, sest korporatiivportfell on seotud suuremate riskidega. Samas tuleb arvesse võtta, et kui 2011. aastal kuuluvad korporatiivportfelli juriidilised isikud, kelle suhtes on pank võtnud krediidiriski summas üle 500 000 euro, siis 2007. aastal oli selleks summaks 4 500 000 krooni (287 602 eurot). Seega kuuluvad nüüd osad varem korporatiivportfelli kuulunud laenud jaeportfelli, mis hõlmab väikeettevõtete ja eraisikute alamsegmente.

SEB annab laene erinevatele klienditüüpidele. SEB nõuded jagunevad keskpanga, krediidasutuste ja klientide vahel. Nõuded klientidele sisaldab laene ja liisinguid ettevõtetele, avaliku sektori laene, eluasemelaene ja muid eraisikulaene. 2007. ja 2008.

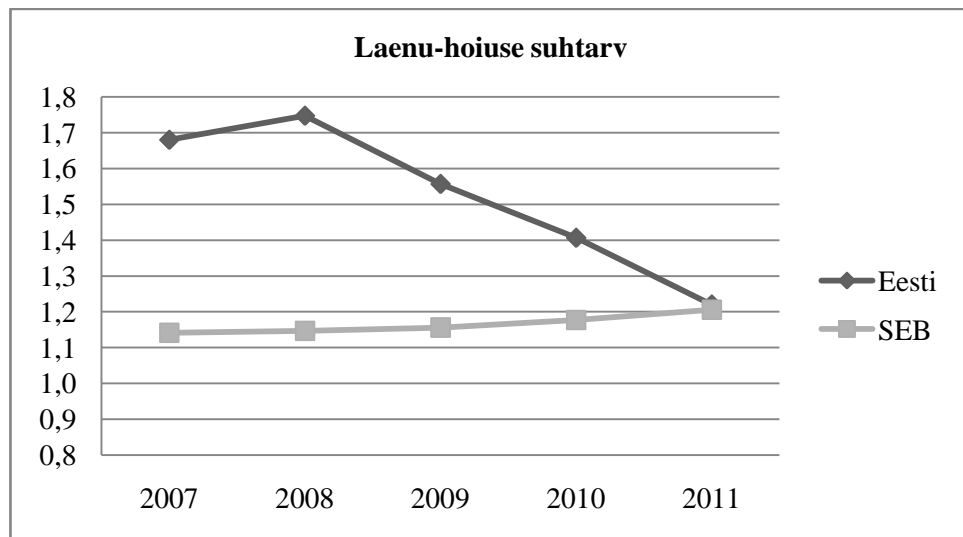
aastal oli laenuportfellis kõige suurem ettevõtete laenude osakaal, alates 2009. aastast ületab aga eluasemelaenude osakaal kolme protsendipunkti võrra ettevõtete laenude osakaalu. Keskmiselt on Eesti krediitiasutustes kodumajapidamistele antud laenude osakaal vaatlusalusel perioodil kogu aeg ületanud ettevõtetele antud laenude osakaalu ning näidanud kasvutrendi. SEB puhul on vahe kodumajapidamiste ja ettevõtete laenude osakaalude vahel väiksem, kuid ettevõtete laenude osakaalu vähenemine peaks krediidiriskile mõjuma positiivselt. Väidet kinnitab lisas 1 toodud tabel, kust on näha, et allahindlused on seotud vaid laenude ja liisingutega ettevõtetele.

Kui 2007. ja 2008. aastal anti SEBs kõige enam laene rahandussektoris, siis aastatel 2009 – 2011 kinnisvarasektoris. Selline muutus võib aga suurendada krediidiriski, sest Eesti Panga 2011. aasta Finantsstabiilsuse Ülevaate kohaselt moodustavad kinnisvara- ja ehitussektori laenud suurima osa halbade laenude portfellist. Laenud kinnisvara sektoris moodustasid 2011. aastal 16% kogu SEB laenuportfellist, Eestis keskmiselt aga 40%. Positiivsed arengud on Eestis toimunud tööstussektori laenudes. Tööstussektori laenuportfelli kvaliteet on viimase poole aasta jooksul kiire ekspordikasvu toel paranenud. Erinevalt teistest sektoritest on selle sektori viivislaenude maht vähenenud peamiselt halbade laenude taas toimima hakkamise tõttu. (Finantsstabiilsuse...2011: 24) Tööstussektori laenude osakaal on SEBs aga madal, aastal 2007 oli see 8,3%, 2011. aastaks on langenud 6,4%-ni. Eesti krediitiasutustes keskmiselt on näitaja varieerunud 10 – 13% vahel. Seda, et kinnisvarasektori laenude osakaal on keskmisest madalam, võib pidada positiivseks. Negatiivne on aga asjaolu, et kinnisvaralaenude osakaal kasvab, samas kui tööstussektori laenude osakaal väheneb.

Kuna Eesti majapidamised ja ettevõtted on kasvatanud pidevalt hoiuseid, samal ajal kui laenukäive on püsinud tagasihoidlik, on pangad maksnud tagasi muid vahendeid, mis enamasti pärinesid emapankadelt. Pankade kodumaised rahavood on praegu piisavad, et rahastada siinset laenutegevust. Alates 2008. aasta IV kvartalist ei vajanud pangad kodumaise laenutegevuse rahastamiseks enam emapankadelt lisavahendeid. Viimase kahe aasta jooksul on pankade kohalike vahendite voog, mis koosneb laenude tagasimaksetest ja hoiusemahu juurdekasvust, ületanud laenukäivet umbes 300 miljoni euro võrra kvartalis. Teisisõnu suudavad pangad kodumaistest ressurssidest rahastada praegusest ligikaudu veerandi võrra suuremat laenukäivet. (Majanduse

rahastamise...2011: 20) Seega võib järeldada, et üldiselt on Eesti krediitiasutuste likviidsus heal tasemel.

Suur laenuportfelli osakaal bilansis peaks viitama kõrgele likviidsusriskile, sest laenud on varadest kõige vähem likviidsed. Samas joonisel 4 toodud laenu-hoiuse suhtarvu järgi on SEB positsioon aastate lõikes olnud keskmisest parem. SEB laenu-hoiuse suhtarvu üldine trend on kasvav, see tähendab, et laenud on kasvanud kiiremini kui hoiused. Eesti keskmine näitaja on aga langenud. 2011. aastal on SEB näitaja keskmisega põhimõtteliselt samal tasemel, kuid kui näitajad jätkavad sama trendi, muutub SEB likviidsuspositsioon antud näitaja puhul keskmisest halvemaks.

Joonis 4. Laenu-hoiuse suhtarv SEBs ja Eesti krediitiasutustes. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete ja Eesti Panga finantssektori statistika põhjal.

Kuna SEB võtab klientidelt vastu hoiuseid ning väljastab laene ja seda nii kodu- kui ka välisvaluutas, on pank tururiskidest avatud intressiriskile ja välisvaluutariskile. Majanduskriisi tingimustes langesid nii hoiuste kui ka laenude intressimäärad. Kuna nõuded klientidele on suuremad kui kohustused klientide ees, siis mõjutavad muutused laenuintressides SEB pank rohkem kui väiksema laenuportfelliga pankasid.

Intressiriski mõõtmiseks on SEBs kasutusel Delta1% meetodit. Delta1% on defineeritud kui turu intressimäärade üheprotsendilisest muutusest tulenevat potentsiaalset tulu vähenemist. Delta1% meetod võimaldab efektiivselt hinnata intressimäärade muutuste

mõju intressitundlikele varadele ja kohustustele. Delta1% limiiti jälgitakse vastavalt negatiivse või positiivse netopositsioonina, olenevalt kumb on suurem. Delta1% tuleb hoida APJK² poolt kehtestatud limiidi piires. Intressiriski juhtimisega tegeleb igapäevaselt Treasury ning selle analüüsimisega riskikontrolli osakond. (AS SEB...2011: 59)

SEB Delta1% on olnud negatiivne, mis tähendab, et intressitootvate varade keskmine kestus on pikem kui intressikandvate kohustuste keskmine kestus ja grupil on suurem risk turuintressimäära tõusu suhtes. Suurima osa Delta1% moodustavad varade poole pealt laenu ja kohustuste poole pealt deposiidid ja emaettevõtjalt saadud finantseering, mis tasakaalustavad laenudest tuleneva mittevastavuse. (*Ibid.*: 55) Seega teoreetilises osas esitatud väide, et tüüpilise panga bilanss on negatiivse tähtajavahega ja et pank finantseerib pikaajaliste laenu andmist lühemaajaliste hoiustega, leiab SEB puhul kinnitust. Tabelis 1 on viie aasta keskmised Delta1% väärtused.

Tabel 1. SEB aasta keskmine Delta1% (mln EUR)

	2007	2008	2009	2010	2011
Delta1%	-5,0	-3,7	-3,1	-2,6	-3,9

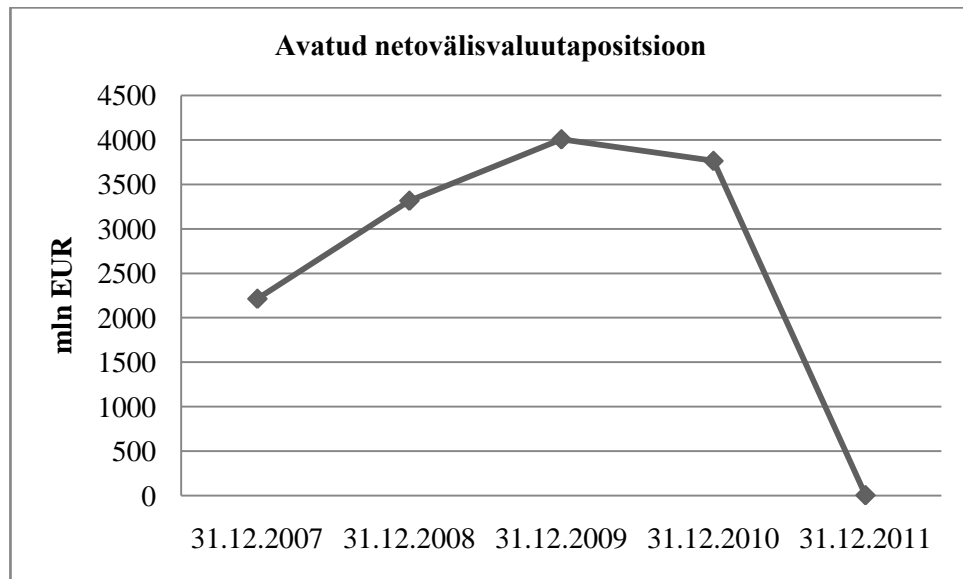
Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal

Aastatel 2007 – 2010 on aasta keskmine Delta1% suurenenud, mis tähendab, et intressitootvate varade keskmine kestus on vähenenud või intressikandvate kohustuste keskmine kestus on pikenenud. Eeldada võib, et muutused näitajas on tingitud majanduskriisist. Kuid 2011. aastal on riskitase taas kasvanud ning pank on intressimäärade muutustele taas rohkem avatud.

Kuigi enne 2011. aastat oli Eestis käibel kroon, väljastati enamus laenu siiski eurodes. Euro netovälisvaluutapositsioon on perioodil 2007 – 2010 olnud kogu aeg positiivne ja kasvanud 2,5 korda. Joonisel 5 on toodud Eesti krediitiasutuste avatud netovälisvaluutapositsioon. Jooniselt on näha, et seoses eurole üleminekuga on näitaja vähenenud 3760 miljoni euro võrra. Valuutariski vähenemine on teinud ka laenamise

² APJK – Aktivate – passivate juhtimise komitee

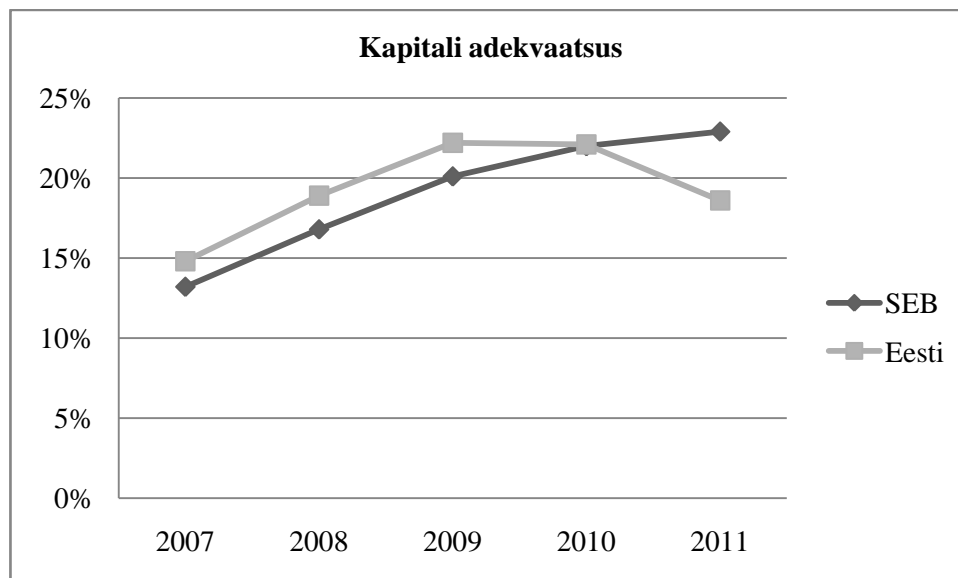
odavamaks. Intressimäärad on muutunud stabiilsemaks ning eurodes väljastatud laenud turvalisemaks. Eestist on saanud välispartnerite jaoks usaldusväärsem partner.

Joonis 5. Eesti krediitiasutuste avatud netovälisvaluutapositsioon. Allikas: Autori koostatud Eesti Panga finantssektori statistika andmete põhjal.

Seega võib eeldada, et ka SEB valuutariski tase on vähenenud. Ka SEB tegi juba enne 2011. aastat suure osa tehingutest eurodes ja kui eurost sai koduvaluuta, vähenes automaatselt ka valuutariskile avatus, mis on positiivne areng.

Kokkuvõttev näitaja, mis annab hinnangu panga omavahendite piisavusest riskidest tulenevate kahjude katmiseks, on kapitali adekvaatsus. Joonisel 6 on kujutatud SEB ja Eesti keskmine kapitali adekvaatsuse näitaja aastatel 2007 – 2011.

Joonis 6. Kapitali adekvaatsus SEBs ja Eesti krediidasutustes. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete ja Eesti Panga finantssektori statistika põhjal.

Aastatel 2007 – 2010 oli SEB kapitali adekvaatsuse näitaja Eesti keskmisest madalam, kuid 2011. aastal, kui Eesti näitaja langes, näitas SEB kapitali adekvaatsus veel kasvutrendi. Muutusi SEB näitajas on mõjutanud omakapitali kasv viimastel aastatel. See, et kapitali adekvaatsus on Eesti keskmisest kõrgemaks kasvanud, on positiivne areng ning näitab, et SEB on suutnud kapitali adekvaatsust keskmisest paremini juhtida. Seda kinnitab ka stabiilselt kasvav trend. Arvestada tuleb ka, et Eesti Panga poolt kehtestatud normatiiv on 10%, mille täitmisega SEB-l ega Eesti krediidasutustel keskmiselt probleeme ei ole.

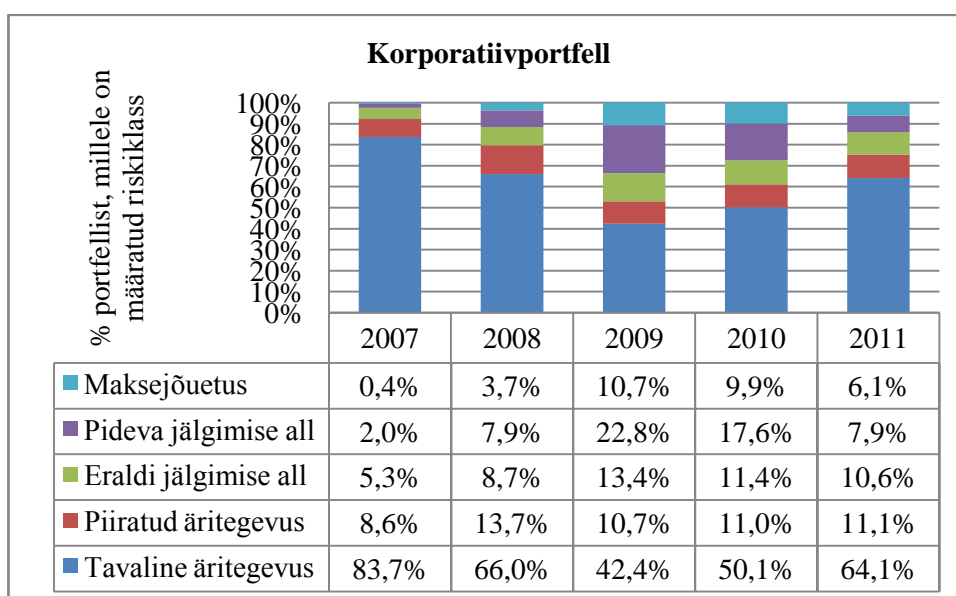
2.2. Krediteerimisega seotud riskide maandamine

SEB krediidiriski maandamise analüüsimisel lähtub autor teoreetilises osas välja toodud maandamise meetoditest. Krediidiriski maandamiseks on oluline, et pank annaks laenuvõtjate krediitvõimele õiglase hinnangu ning kahtluse korral loobuks laenulepingu sõlmimisest.

AS SEB Pank jagab korporatiivkliendid vastavalt SEB kliendi riskide klassifitseerimise süsteemile 16 riskiklassiks, mis omakorda jagunevad ärikvaliteedi klasside vahel.

Sisemine klientide kvaliteediklassidesse määramise süsteem keskendub oodatavatele krediitkahjudele – so arvestab riskiga, et tuleviku sündmused võivad põhjustada laenukahjusid. Juriidiliste isikute olukorra ja riskitaseme ülevaatamine toimub regulaarselt vähemalt üks kord aastas, sõltuvalt kliendi segmendist, eelnevalt kinnitatud riskiklassist ja muust pangale teadaolevast täiendavast teabest. Ülevaatus tulemusena uuendatakse kõikide korporatiivportfelli kuuluvate klientide ja kliendigruppide riskiklass, mis kehtib reeglina kuni aasta (riskiklassid 1-10) või pool aastat (riskiklassid 11-16). Riskiklassi 13-16 kuuluvad kliendid on pideva järelevalve all ning nende ülevaatused toimuvad kvartaalselt. (AS SEB...2011: 42) Korporatiivportfelli riskiklassidele vastavad kvaliteediklassid on toodud lisas 2. Seega riski- ja kvaliteediklassist sõltub, kui tihti laene üle vaadatakse.

Jooniselt 7 on näha, et 2007. aastal majandustõusu ajal oli ligi 84% klientide ärikvaliteedi klassiks määratud tavaline äritegevus. 2009. aastaks on see näitaja langenud aga 42,4%-ni, seega poole võrra, mis tähendab, et muutused majanduses on oluliselt mõjutanud ettevõtete krediitvõimet. Kõige enam on kasvanud pideva jälgimise all olevate laenude osakaal, aga ka maksejõuetute klientide osakaal. Võrreldes 2009. ja 2010. aastat on näha, et olukord hakkab vaikselt stabiliseeruma, 2011. aastal on olukord veelgi paranenud.

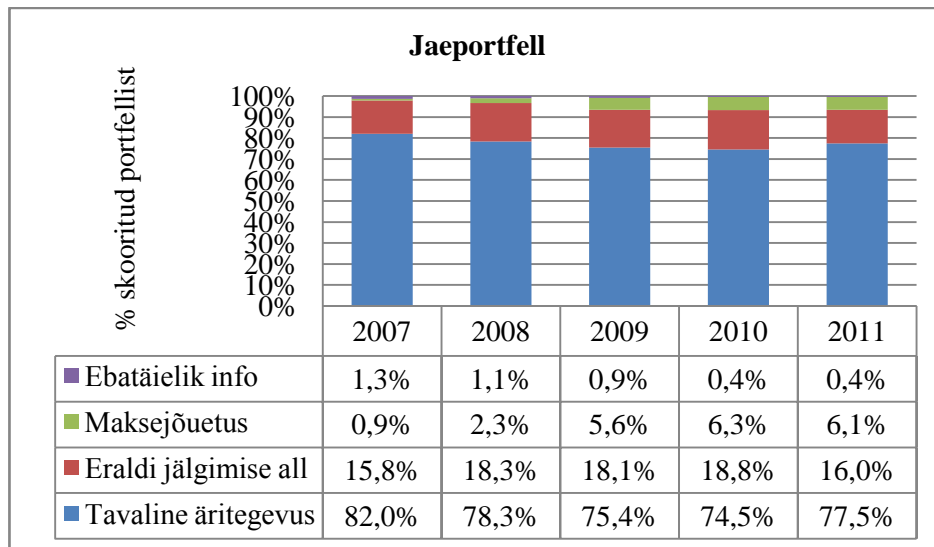

Joonis 7. Korporatiivportfelli jaotus kvaliteediklasside lõikes. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal.

Vastavalt riskiklassi süsteemile ei pea riskiklassi kinnitama ettevõtjatele või ettevõtjate gruppide, kelle suhtes on grupp võtnud krediidiriski kogusummas alla 500 000 euro ehk jaeportfelli kuuluvatele väikeettevõtetele. Nende laenusaaajate hindamisel kasutatakse skoori arvutamise mudelit. (AS SEB...2011: 42) Väikeettevõtete skoori arvutamise mudel võtab arvesse kliendi finantsseisu kahe viimase aastaaruande, viimase vahearuande ja järgmise aasta prognoosi põhjal, kliendi krediidiajaloo pangas ja maksehäirete registri alusel, kliendi tegevuse pikaajalisuse. Analüüsija annab hinnangu kliendi korrektsusele ja informatsiooni kvaliteedile. Teatud mõju omab ka majandusharu riskitase. Mudeli väljundiks on krediidiskoor, mis väljendab riskitaset ja määrab otsustamistaseme. Sõltuvalt skoorist jagatakse kliendid kvaliteediklassidesse A, B, C ja D, kus A on parim ja D halvim kvaliteediklass. (*Ibid.*: 42)

Eraisikulaenude analüüsimisel kasutatakse krediidiskoori arvutamise ja maksevõime analüüsi mudelit, mis võtab muuhulgas arvesse laenutaotleja krediidiajalugu, sissetulekuid, vanust, töölepingu tingimusi ja kinnisvara väärtust. Mudeli väljundiks on krediidiskoor ja sellele baseeruv laenuandmise soovitus. Skoori põhjal jagatakse kliendid sarnaselt väikeettevõtetega kvaliteediklassidesse A, B, C ja D. (*Ibid.*: 42) Mudel arvestab peamiste teoreetilises osas välja toodud kliendist lähtuvate krediidiriski mõjutavate teguritega, kuid kliendi stabiilsust oleks võimalik täpsemalt hinnata.

Allolevalt jooniselt 8 on näha, et majanduskriisi mõjul on ka jaeportfellis kasvanud maksejõuetute klientide osakaal tavalise äritegevuse arvelt. Kuid võrreldes korporatiivportfelliga on muutused tagasihoidlikud, seega on jaeportfell stabiilsem. See kinnitab töö teoreetilises osas esitatud väidet, et ettevõtetele antud laenudega kaasneb pangale suurem risk, kuna ärikliendi rahavood sõltuvad mitmetest teguritest, mida ettevõtte ise sageli juhtida ei saa. Samas erakliendi rahavood on kergemini prognoositavad ja laenud isikliku varaga tagatud. Kui laenu tagatiseks on eluase või muu isiklik vara, tunnevad laenuvõtjad suuremat kohustust.

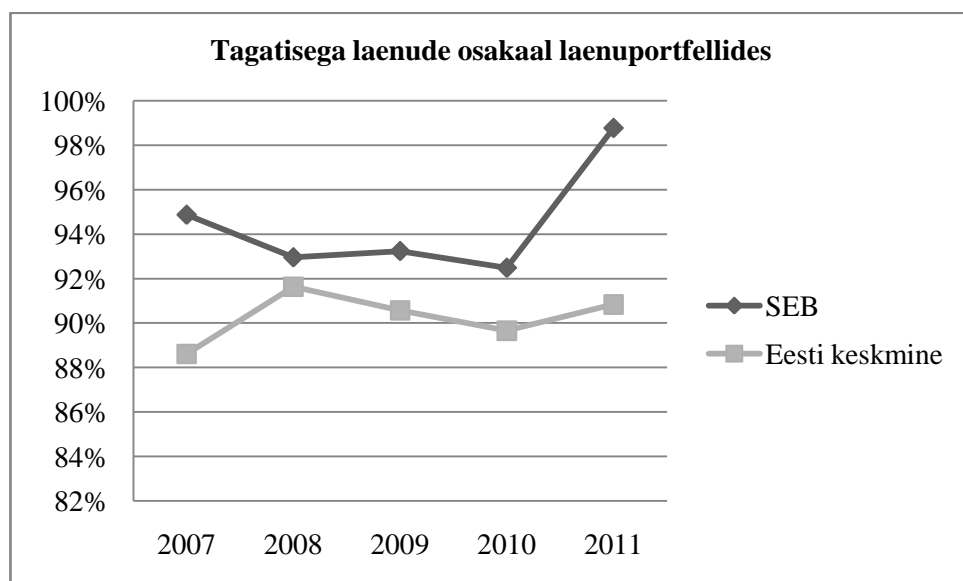
Joonis 8. Jaeportfelli jaotus kvaliteediklasside lõikes. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal.

Autori hinnangul on SEBs välja töötatud laenuportfelli jaotus krediidiriski jälgimiseks taganud pangale hea ülevaate portfelli kvaliteedist ja klientide olukorrast. Kvaliteediklasside osakaalude muutus aitab hinnata panga krediidiriski dünaamikat. Näiteks maksejõuetuse suure kasvu puhul kasvab krediidirisk. Jaeportfelli puhul on krediidiriski maandamine osutunud edukamaks võrreldes korporatiivportfelliga, sest majanduskriisi ajal suuri muutusi kvaliteediklasside lõikes toimunud ei ole. Korporatiivportfelli puhul krediidiriski maandamine nii häid tulemusi pole näidanud, tavalise äritegevuse osakaal portfellis on teiste kvaliteediklasside arvel vähenenud poole võrra.

Teiseks teoreetilises osas käsitletud krediidiriski vähendamise meetodiks on tagatiste nõudmine kinnisvara, vallasvara ja/või isikuliste tagatiste näol. SEB on kehtestanud suunised konkreetsete tagatiste klasside aktsepteeritavuse kohta krediidiriski vähendamisel. Tagatisvara peab laenu kestuse jooksul olema kindlustatud panga poolt aktsepteeritud kindlustusseltsis vähemalt vara taastamisväärtuse ulatuses. Eluasemelaenu korral on sageli nõutav ka laenusaaja elukindlustus juhul, kui laenusaaja teenib enamuse perekonna sissetulekutest. Nimetatud võtted aitavad kontrollida ja juhtida krediidiriski, kuna on pangale alternatiivseks allikaks laenu tagasisaamisel, juhul

kui laenusaja ei ole võimeline laenu tagastama esmasest rahavoost. (AS SEB...2011: 44 – 45)

Joonisel 9 on toodud tagatisega laenude osakaal laenuportfellis SEBs ja Eesti krediitiasutustes keskmiselt. Jooniselt on näha, et SEBs on tagatisega laenude osakaal keskmisest kõrgem ning 2011. aastal on näitaja veel kuue protsendipunkti võrra tõusnud. Seda on mõjutanud nii laenuportfelli vähenemine kui ka tagatisega laenude summa suurenemine. Tõenäoliselt on majanduskriis muutnud laenuandja ettevaatlikumaks. Suurendades tagatisega laenude osakaalu, on SEB suutnud krediidiriski maandada edukamalt kui Eesti krediitiasutused keskmiselt. Kõige suurem osa laenudest on SEBs antud kinnisvara tagatisel, sellele järgnevad, krediitiasutuse garantii ning liising, mille puhul on tagatiseks liisitav vara. Ka teoreetilises osas käsitletud Blazy ja Weilli uuringu kohaselt kaasneb nende tagatiseliikidega kõige väiksem tagatiselt saadava summa vähenemise oht, kuigi paremusjärjestus oli teine.

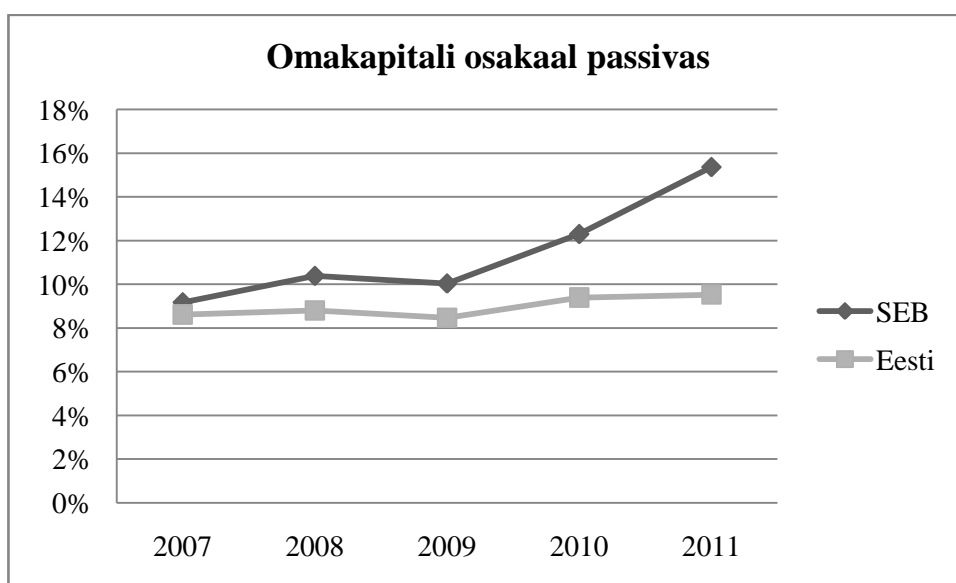

Joonis 9. Tagatisega laenude osakaal SEB ja Eesti krediitiasutuste laenuportfellides. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete ja Eesti Panga statistika andmete põhjal.

Kohn (2004: 582) tajub aga ebakindlust kinnisvara tagatisel antud laenude suhtes. Aegajalt pangad ja kindlustusfirmad kannavad suuri kaotusi just eluasemelaenude osas, kuigi need laenud on tagatud. Probleem seisneb selles, et tagatise väärtus langeb just nendes tingimustes, kui laenuvõtjal tekivad suure tõenäosusega makseraskused – kui

kinnisvaraturg kokku vajub. Kinnisvara tagatisel antud laenude osakaal on 2011. aasta seisuga SEB laenuportfellis kõrge, 65%. Eesti keskmisest (70%) on näitaja küll madalam, kuid siiski sõltub SEB krediidiriski tase arengutest kinnisvaraturul. Statistika näitab, et Eesti laenuandjad peavad kinnisvara heaks tagatiseks laenule. Kui laenu tagatiseks on seatud hüpoteek, nõuab pank kliendilt vara kindlustamist ning seeläbi väheneb tagatisest tulenev krediidirisk. Kuna garantii puhul pole tegemist varaga, ei ole see ka üldjuhul kindlustatud.

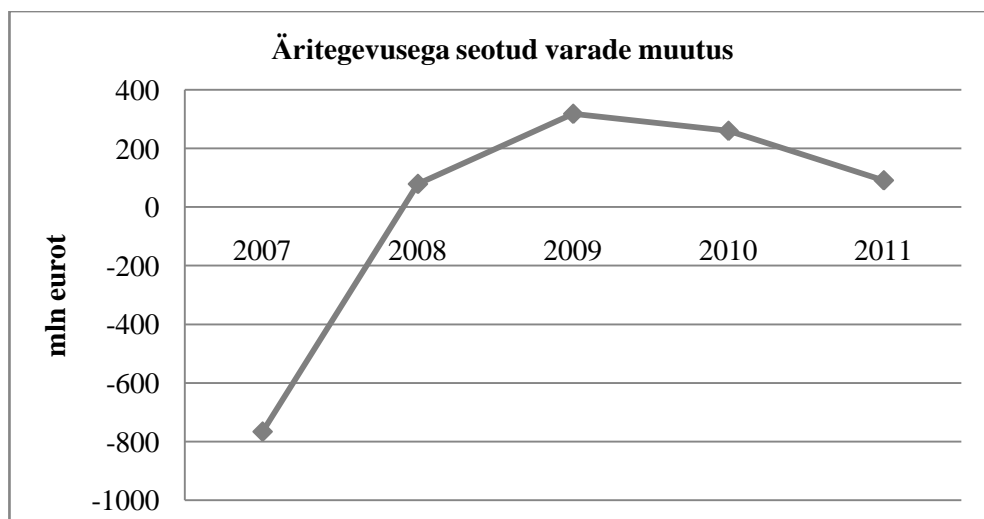
Üheks krediidiriski maandamise võimaluseks on ka piisavalt suure omakapitali osakaalu tagamine passivas. Nii mõjutavad juhuslikud kaotused vähem panga finantsolukorda. Joonisel 10 on võrreldud SEB näitajat Eesti keskmisega. 2007. aastal olid SEB ja Eesti keskmine näitaja ühel tasemel, kuid pärast seda on SEB näitaja olnud igal aastal kõrgem. Aastatel 2010 ja 2011 on SEB omakapitali maht kasvanud Eesti keskmisest märgatavalt kiiremini. Omakapitali suurendamine kahjumite katteks, on oluline krediidiriski maandamise meetod ning autori arvates näitab krediidasutuse usaldusväärsust ja vastutustundlikkust. Kusjuures SEB ROE näitaja, mis näitab puhas kasumi ja omakapitali suhet, on samuti pärast 2009. aastat kasvanud. 2009. aastal oli ROE vähenenud puhas kasumi tõttu negatiivne, kuid 2010. ja 2011. aastal on kasvanud. Järelikult on puhas kasum kasvanud kiiremini kui omakapital.

Joonis 10. Omakapitali osakaal passivas. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete ja Eesti Panga statistika andmete põhjal.

Krediidiriskist tuleneva kahju vähendamise võimaluseks on ka riskipositsiooni piiramine. Selleks vähendatakse väljastatavate laenude mahtu, muudetakse laenupoliitikat ja –tingimusi. Selle tagajärjel väheneb laenukäive ja aja jooksul ka laenuportfelli maht. Kokku vähenes Eestis laenukäive aastatel 2007 – 2011 3,5 korda, peamiselt kodumajapidamistele ja mittefinantsettevõtetele antud laenude arvelt. Kindlasti on laenukäibe kahanemist lisaks pankade karmimale krediidipoliitikale mõjutanud ka klientide varasemast madalam laenuõudlus, mille on põhjustanud ebakindlus. Kuid see olukord on muutumas, laenamisaktiivsuse kasvu on mõjutanud majandusliku olukorra stabiliseerumine ja nii ettevõtete kui eraisikute kindlustunde paranemine.

Joonisel 11 on SEB rahavoogude aruandest toodud äritegevusega seotud vara laenud ja nõuded klientidele muutus aastatel 2007 – 2011. 2007. aastal on laenud ja nõuded klientidele miinusmärgiga, seega on nõuded suurenenud. Nendel aastatel oli majanduslik olukord väga hea ning pangad andsid laene küllaltki kergekäeliselt. Kuid jooniselt on näha, et juba 2008. aastal on nõuded klientidele varasema aastaga võrreldes vähenenud, seega on SEB riski maandamiseks laenukäivet vähendanud. Kui vaadata graafiku trendi, siis on näha, et nõuded ja laenud klientidele võrreldes varasemate aastatega on hakanud taas kasvama. See tuleneb ilmselt majandusliku olukorra stabiliseerumisest.

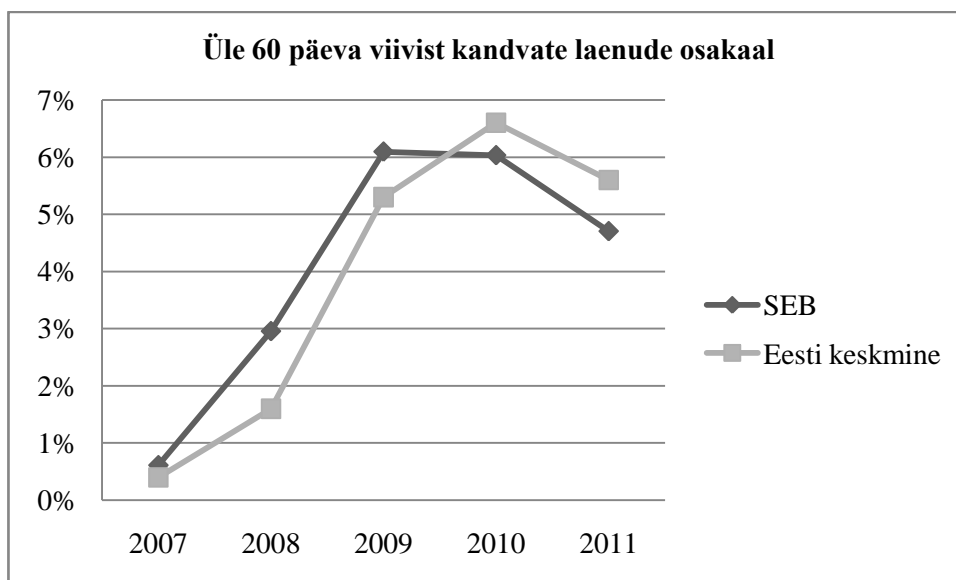

Joonis 11. Laenude ja nõuetega klientidele seotud varade muutus SEBs. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal.

Tuleb arvestada, et viimaste aastate ebakindlas olukorras on edasi lükatud mitmeid tarbimis- ja investeerimisotsuseid, mida kindlustunde kasvades võidakse ellu viima hakata. Nii nagu ettevõtete puhul, võib ka majapidamistelt eeldada lähiajal laenamisaktiivsuse mõningast kasvu. Lähiaastate laenukäive jääb aga kindlasti tunduvalt madalamaks kui buumiaastatel. (Majandusprognoos...: 24)

Krediidirisk avaldub, kui kliendid jätavad oma laenukohustused õigeaegselt täitmata, see tähendab, et laenuportfellis hakkab kasvama viivislaenude osakaal. Laenusaaaja poolsed viivitused maksete tasumisel võivad viia selleni, et finantsvara on võlgnevuses, kuid ei ole klassifitseeritud ebatõenäoliselt laekuvaks. Seetõttu üldjuhul ei loeta ebatõenäolisteks selliseid laene ja nõudeid, mille võlgnevuses olevate päevade arv on väiksem kui 60 päeva, välja arvatud juhul, kui on olemas vastupidisele olukorrale viitav informatsioon. Samuti ei ole kõik ebatõenäolised laenud ja nõuded tähtaega ületanud. (SEB...2011: 50)

Üheks teoreetilises osas välja toodud realiseerunud krediidiriski indikaatoriks on mittetootlike varade suhe laenuportfelli. Kuigi teoreetilises osas olid mittetootlikud varad defineeritud kui üle 90 päeva tagasimaksmise tähtaega ületanud varad, siis antud töös on analüüsiks kasutatud üle 60 päeva viivist kandvate laenude osakaalu laenuportfellis. Jooniselt 12 on näha, et aastatel 2007 – 2009 on üle 60 päeva viivist kandvate laenude osakaal järsult tõusnud ning SEB näitaja on olnud keskmisest kõrgem. Kuid alates 2010. aastast on üle 60 päeva viivist kandvate laenude osakaal SEBs langenud ning olnud Eesti keskmisest madalam. Näitaja langes peamiselt ettevõtetele antud laenude arvelt. Eestis keskmiselt vähenes ettevõtete viivislaenude portfelli 2011. aasta esimeses pooles 72 miljoni euro võrra, millest 73% hõlmasid mahakantud laenud (Finantsstabiilsuse...2011: 24). Seega on ettevõtete maksevõime pisut küll paranenud, kuid peamiselt on muutusi näitajas põhjustanud ebatõenäoliselt laekuvate laenude mahakandmine bilansist.

Joonis 12. Üle 60 päeva viivist kandvate laenude osakaal SEB ja Eesti krediidasutuste laenuportfellides. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete ja Eesti Panga finantssektori statistika põhjal.

Vaatamata sellele, et SEB laenuportfell on keskmisest suurem ning seetõttu on pank krediidiriskile rohkem avatud, on majanduskriisi tingimustes suudetud riski paremini maandada. Kuigi realiseerunud riski indikaator on praegu suurem kui majandustõusu ajal, on olukord SEBs keskmisest parem. Viivislaenude osakaalu kujunemist on töös käsitletud krediidiriski maandamise meetoditest kõige enam mõjutanud laenudele õiglase hinnangu andmine ja kvaliteedi määramine, laenukäibe vähendamine. Samas ei saa mööda vaadata asjaolust, et viivislaenude osakaal on siiski märkimisväärselt tõusnud, järelikult annaks krediidiriski maandamise protsessi muuta tõhusamaks ja seda eelkõige korporatiivportfellis.

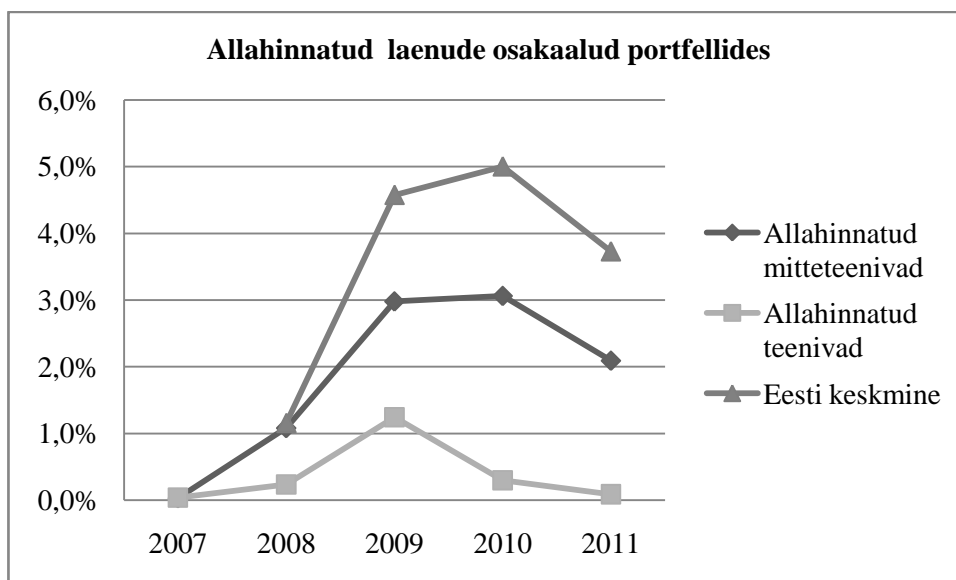
Finantsaruandluses arvestatakse laenukahjumite allahindlust ainult sellistele varadele, mille väärtuse langus on toimunud bilansipäevaks ning nõude väärtuse languse kohta on olemas objektiivsed tõendid. Laenude allahindlus individuaalselt hinnatud laenudele määratakse kindlaks tekkinud kahju hindamise teel bilansikuupäeva seisuga laen-laenu haaval ja seda kohaldatakse kõikidele üksikult olulistele laenudele. Hindamine hõlmab tagatist ja eeldatavaid laekumisi selle konkreetse laenu suhtes. (SEB...2011: 45 – 46)

Laen tuleb liigitada laenuks, mille väärtus on langenud, kui on oht, et lepingujärgseid makseid ei tehta ja oodatavad laekumised, mis võidakse saada tagatise realiseerimisest, ei kata rahuldavas ulatuses ei laenu põhiosa ega kogunenud intressi sh. viiviseid. (AS SEB... 2011: 46)

Laenud, mille väärtus on langenud liigitatakse kahte rühma (*Ibid.*: 46):

- allahinnatud tulu mitteteenivad laenud: kui laenumaksed on üle tähtaja laekumata ja tagatisest tulenev eeldatav rahavoog ei kata ei põhiosa ega kogunenud intressi ja viiviseid;
- allahinnatud tulu teenivad laenud: pank on teinud kindlaks, et tagatistest tulenev eeldatav rahavoog ei kata ei põhiosa ega kogunenud intressi ja viiviseid ja tekkinud kahjujuhtum on kindlaks tehtud, kuid ühtegi makset rohkem kui 60 päeva üle tähtaja ei ole.

Jooniselt 13 on näha, kuidas allahinnatud mitteteenivate ja teenivate laenude osakaalud laenuportfellis on aja jooksul muutunud. Alates 2007. aastast on näitajad kasvanud. Järsku langust teenivate laenude osakaalus 2010. aastal võib seletada paranenud majandusliku olukorraga, millega kaasnes laenuvõtjate maksevõime paranemine. Suure tõenäosusega tuli ka osa teenivaid laene ümber liigitada mitteteenivateks, mis omakorda tõstis mitteteenivate laenude osakaalu portfellis. Kõrge allahinnatud mitteteenivate laenude osakaal on pangale ohtlikum, sest nende puhul on laenumaksed rohkem kui 60 päeva üle tähtaja. Ka allahinnatud laenude puhul on suurimaks probleemiks ettevõtete laenud, millest 2011. aastal tuli ligikaudu 6% allahinnata (vt lisa 1). Eluasemelaenude portfellis allahindlusi tehtud ei ole, kuigi tähtaega ületanud laenude osakaal on samuti kõrge. Joonisel on võrdluseks toodud ka Eesti keskmine allahinnatud laenude osakaal portfellis, kokkuvõttes jääb SEB näitaja Eesti keskmisest väiksemaks.

Joonis 13. Allahinnatud laenude osakaalud SEB ja Eesti krediidasutuste laenuportfellides. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete ja Eesti Panga finantssektori statistika põhjal.

Probleemsete laenudega ning bilansist välja kantud nõuete tagasi saamisega tegeleb kõrgendatud äririski divisjon, kasutades selleks erinevaid spetsiaalseid meetodeid: läbirääkimised klientidega, saneerimine, täite- ja pankrotimenetlus. Kõrgendatud äririski divisjoni spetsialistid kaasatakse probleemlaenudega (või potentsiaalsete probleemlaenudega) tegelemisse juba varajases staadiumis tagamaks võimalikult positiivset lõpptulemust nii klientidele kui pangale. (AS SEB...2010: 48)

On loomulik, et kriisi ajal kasvas tähtajaks tasumata laenude osakaal ja osa laenudest tuli allahinnata. Ühelt poolt võib SEB panka krediidiriski maandamises pidada küllaltki edukaks, sest enamus näitajad on Eesti keskmisest paremad. Samas on muutused erinevates krediidiriski väljendavates näitajates siiski olnud märkimisväärsed, ning avalduvad just ettevõtete laenude puhul.

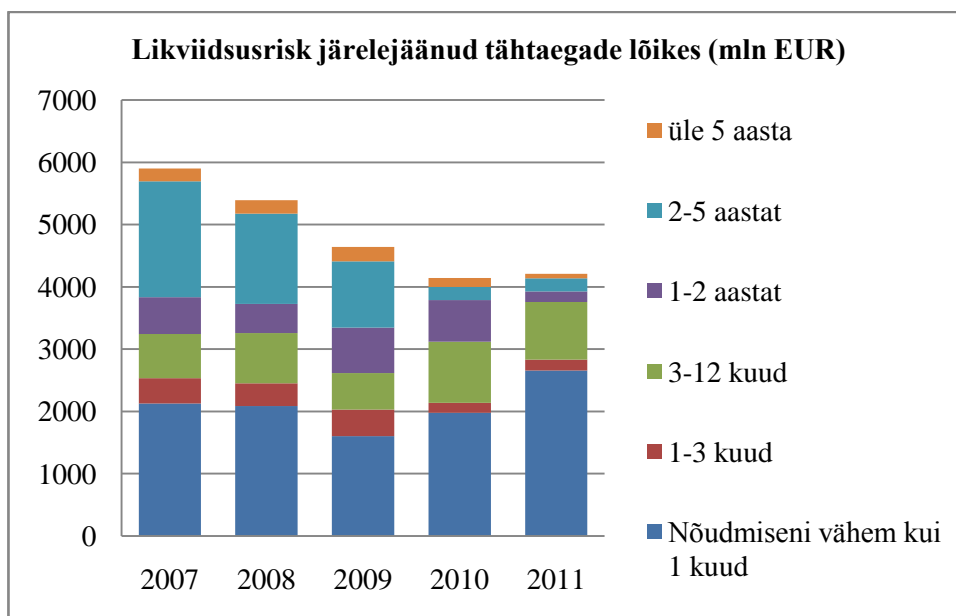
Likviidsusriski juhtimise aluseks SEBs on Eesti Panga kohustusliku reservi nõue ning sisemised likviidsuslimiidid, mis määratakse APJK poolt. Likviidsusriski juhtimisel kasutatakse varade ja kohustuste tähtaegade jaotusmudelit ning spetsiaalseid likviidsuspositsioone peegeldavaid mudeleid, mis sisaldavad ka kriisistsenaariumite kajastamist. (AS SEB...2011: 59)

SEBs läbiviidav likviidsuse juhtimise protsess, mida jälgib Treasury, hõlmab järgmist (AS SEB...2011: 60):

- igapäevane finantseerimine, mida juhitakse tuleviku rahavoogude jälgimise teel tagamaks nõuete täitmise, sisaldades vahendite uuendamise nende tähtaegumisel või klientidele laenamisel;
- väga likviidsete varade portfelli hoidmine kohustusliku reservi nõude täitmiseks;
- likviidsuslünkade jälgimine võrdluses sisemiste limiitidega ja
- võlgade kontsentratsiooni ja tähtaja profiili jälgimine.

SEB likviidsuse juhtimise protsessis on hõlmatud enamus teoreetilises osas välja toodud võimalused. Eraldi pole mainitud laenuportfelli osatähtsuse piiramist bilansis, mis samuti parandab krediitdiasutuse likviidsust. Esiteks võib see tuleneda asjaolust, et laenuportfelli osatähtsuse piiramine ei ole konkreetset likviidsusriski maandamise meetod, sellega saab vähendada praktiliselt kõigi finantsriskide taset. Teiseks tuleb arvestada ka sellega, et likviidsusrisk ei ole seotud ainult laenuandmisega, vaid ka panga teiste tegevustega. Üaltoodud loetelu ei ole suunatud ainult krediteerimisega kaasnevale likviidsusriskile.

Joonisel 14 on kajastatud SEB finantskohustuste alusel tasumisele kuuluvad rahavood ehk likviidsusrisk perioodil 2007 – 2011. Likviidsusrisk on aastatel 2007 – 2010 vähenenud 27 miljardi krooni võrra, krediteerimise seisukohast vaadatuna on üheks võimalikuks seletuseks, et väiksem vajadus välisressursside ostmiseks on vähenenud laenuandmise tulemus. Kuid 2011. aastal on likviidsusrisk tõusnud umbes miljardi võrra, sellele on ilmselt mõju avaldanud kasvanud hoiustamisaktiivsus. Kohustuste struktuuri vaadates, on enim kohustusi, mis tuleb täita vähem kui kuu jooksul, mis kinnitab teoreetilises osas toodud väidet, et pangad on enamasti rahastatud lühiajaliste hoiustega. Mida lühiajalisemad on panga kohustused, seda suurem on likviidsusrisk, sest laenulepingute kestused on keskmiselt pikemad kui üks aasta. Seega lühiajaliste kohustuste osakaalu kasv ja pikaajaliste kohustuste osakaalu vähenemine ei ole laenuandmise seisukohast pangale kasulik.

Joonis 14. SEB likviidsusrisk järelejäänud tähtaegade lõikes. Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal.

Joonisel kajastatud kohustuste täitmiseks on grupil olemas järgmised varad: raha, kontojääk keskpangas, reservina hoitavad väga likviidsed võlakirjad, laenu ja nõuded pankadele ja laenu ja nõuded klientidele. Tavapärase äritegevuse raames osa klientidele antud kuni üheaastase tähtajaga laene pikendatakse. Grupp suudab tasuda ka ootamatuid rahalisi väljaminekuid vabastades vahendeid väärtpaberite müügiga. (SEB...2011: 61)

Ühelt poolt võib SEBd pidada likviidsusrisi maandamises edukaks, sest nagu jooniselt 14 näha on, siis majanduskriisi aastatel panga kohustused vähenesid ja seoses sellega kahanes ka likviidsusrisk. Varem krediidiriski maandamise all käsitletud omakapitali osakaal passivas mõjutab seega ka likviidsusrisi taset, omakapitaliga on võimalik likviidsusrisi vähendada. Siinkohal tulevad välja ka seosed likviidsus- ja krediidiriski vahel. Ka laenukäibe vähendamine aitab maandada likviidsusrisi, sest kui loobutakse riskantsemate laenude väljastamisest, väheneb ka problemlaenude tekkimise tõenäosus, mis võib samuti pangale likviidsusprobleeme tekitada. Viivislaenu osakaalu kasv oli SEBs küll suur, kuid jäi Eesti keskmisest madalamaks. Samas on likviidsusrisk vähenenud peamiselt pikaajaliste kohustuste arvelt, mis tähendab, et pangal võib tekkida probleeme varade ja kohustuste tähtaegade kooskõlastamisega.

Tururiskide kõige levinum hindamismeetod, Value at Risk, on kasutusel ka SEBs. SEBs kasutatav VaR meetoodika põhineb ajaloolisel simulatsioonil. Seega kasutatakse maksimaalse kahju hindamiseks aegridasid. Grupp on valinud 99%-lise tõenäosuse taseme ja kümnepäevase ajaperioodi VaR jälgimiseks ja raporteerimiseks kauplemis- ja pangaportfellis. (AS SEB...2011: 51) Ka tururiskide puhul tuleb arvesse võtta, et panga tururisk ei ole seotud vaid laenuportfelliga, sellest on mõjutatud enamus pangatoodetest: deposiidid, väärtpaberid, krediidiilinid. Andmed SEB aruannetes ongi üldised ning ei lähtu laenuportfelli tururiskist.

Teoreetilises osas on välja toodud intressiriski maandamise võimalusteks intressitundlike varade ja kohustuste tähtaegade ning kestuste kooskõlastamine. SEB keskendub varade ja kohustuste kestuste ühildamisele. SEB on hoidnud varade-kohustuste mittevastavust suhteliselt madalal tasemel. Varade-kohustuste mittevastavuse juhtimise paindlikkus on tagatud võimalusega kohandada finantseerimist emaaettevõtjalt. Ka varade ja kohustuste võrdsete väärtuste puhul poleks pank intressiriski eest kaitstud, sest erinevad intressimäärad muutuvad erinevatel aegadel.

Alapunktis 2.1. selgus, et Delta1% põhjal on SEB majanduslikult ebastabiilses olnud intressiriski maandamises küllaltki edukas. Intressiriski maandamise efektiivsust näitab ka intressikulude ja -tulude suhe. Näitaja on langenud nii SEBs kui Eesti krediitdiasutustes keskmiselt, seega on intressikulud vähenenud kiiremini kui intressitulud või intressitulud suurenenud kiiremini kui -kulud. SEB näitaja on Eesti keskmisest pisut madalam, mis tähendab, et SEB näitaja on keskmisest parem ja SEB on suutnud intressikandvaid varasid ja kohustusi paremini juhtida. Selle tulemusena on kasvanud intressidelt teenitav kasum.

Tururiski ühe osana käsitletav välisvaluutarisk tuleneb nii panga valuutatehingutest kui sellest, et grupi tegevusi viiakse läbi erinevates valuutades. Grupi peamine eesmärk välisvaluutariski võtmisel on võimaldada oma klientidele sujuvat kauplemist välisvaluutadega ning juhtida efektiivselt klientide tehingutest tekkivaid rahavooge. Koos klienditehingute rahavoogudega juhib grupp struktuurset välisvaluutariski, mis tuleneb bilansistruktuurist ja tuludest. (AS SEB...2010: 54)

Valuutapositsioone mõõdetakse üldise VaR raamistiku piires. Täiendavalt on APJK kehtestanud valuutapositsioonidele limiidid nii üksikute valuutade lõikes kui ka koondtasandil pikkade või lühikeste positsioonide summana, sõltuvalt sellest, kumb on absoluutväärtuses suurem. Avatud positsioonide juhtimine on valuutaturgude osakonna ülesandeks, nende analüüsimine ning limiitide jälgimine on riskikontrolli osakonna ülesanne. (AS SEB...2010: 54)

Tabel 2 võtab kokku SEB valuutariski. Erinevalt Eesti Pangast on SEB välisvaluutapositsiooni leidmisel arvestatud ka hetkel Eestis kehtiva euroga. Nii on enne 2011. aastat välisvaluutapositsiooni kaasa arvatud Eesti kroon ning 2011. aastal ka euro. Eesti krooni kohustused olid kogu aeg suuremad kui varad, seda sellepärast, et enamuse laene väljastati juba krooni ajal eurodes. Pärast 2010. aastat on kasvanud nii varad kui ka kohustused eurodes, kuid euro neto bilansiline positsioon on vähenenud. Ka teiste valuutade avatud valuutapositsioon on vähenenud, mis tähendab panga jaoks väiksemat valuutariski. Kuid SEB arvestuste järgi kokkuvõttes on valuutarisk 2011. aastal kasvanud. Samas kui 2011. aastal jätta vaatluse alt välja euro ning varasematel aastatel Eesti kroon, on seoses eurole üleminekuga välisvaluutarisk märkimisväärselt vähenenud.

Tabel 2. SEB välisvaluuta positsioon (mln EUR)

	2007	2008	2009	2010	2011
EEK	514,7	564,6	-397,4	-572,5	0,2
EUR	0,0	-0,2	979,2	1246,4	638,2
USD	0,0	0,0	-81,1	-142,3	-8,2
SEK	0,0	0,0	-10,9	-1,5	-0,3
Muu	2,0	0,1	-3,4	1,7	0,4
Kokku	516,6	564,5	486,3	531,8	630,3

Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal

Nagu eeldada võis, on vähenenud netotulu valuutatehingutest. Kui võrrelda aastaid 2010 ja 2011 on näitaja vähenenud 36%. See on seotud sellega, et Eestis hakkas kehtima euro. Eurole üleminek vähendas oluliselt välisvaluutatehingute mahtu.

Autori hinnangul on valuutariski maandamine SEBs olnud edukas. Kui euro vaatluse alt välja jätta, on 2011. aastal välisvaluutarisk madal. Ülejäänud valuutade avatud

positsioon on viimastel aastatel vähenenud. Pank ei ole küll valuutariski eest kaitstud, kuid riskitase on alates 2011. aastast madal.

2.3. Võimalused riskide tõhusamaks maandamiseks

SEB on suure laenuportfelli tõttu erinevatele krediteerimisega seotud riskidele rohkem avatud kui mõni väikse laenuportfelliga pank. Eesti krediitiasutuste keskmiste riskipositsioonidega võrreldes on riskitase SEBs keskmisel tasemel või keskmisest madalam. Riskide juhtimine ja maandamine kuulub panga igapäevaste ülesannete hulka. Selleks on kehtestatud limiidid, mille piiridesse pangal tuleks oma tegevustes jääda.

Kõige üldisem suund, mida SEBs krediidiriski maandamiseks tuleks jälgida, on pöörata rohkem tähelepanu ettevõtete laenudele. Kriisi ajal halvenes paljude korporatiivportfelli laenude kvaliteediklass, lisaks on ettevõtete laenudega seotud suured allahindlused. Ärikliendi krediitdivõime hindamine ongi komplitseeritum kui erakliendi puhul. Erakliendi laenuprojekt on kergemini standardiseeritav, samas kui äri-laenu otsuse tegemiseks analüüsitav info on väga mahukas ning hõlmab erinevaid aspekte. Lisaks finantsseisundile tuleb analüüsida majandusharu olukorda, ettevõtte konkurentsipositsiooni. Ärikliendi tulevaste rahavoogude prognoosimine võib osutuda tunduvalt keerukamaks erakliendi rahavoogude prognoosimisest.

Jooniste 7 ja 8, kus on toodud korporatiivportfelli ja jaeportfelli jaotus kvaliteediklasside lõikes, põhjal võib järeldada, et majandustsükli faasil on suur mõju klientide riskiklasside ja skooride jaotusele. Längusfaasis väheneb tavalise äritegevuse kvaliteediklassiga laenude osakaal ning kasvab nende osakaal, mis on pideva jälgimise all. Tõusufaasis olukord stabiliseerub. Autoril ei ole teada, mille alusel jagatakse korporatiivportfell riskiklassidesse, kuid jaeportfelli kuuluvate väikeettevõtete skooride arvutamisel majanduse arengufaasi või –taset tegurina mudelisse kaasatud ei ole. See võiks aidata täpsemini hinnata klientide maksevõimet ning prognoosida tulevaste laenumaksete laekumist. Ka turumuutused võivad kujuneda oluliseks riskiallikaks. Seetõttu tuleks laenuprojekti hindamisel analüüsida, kas ärikliendi prognoosid vastavad ka majanduse üldistele prognoosidele.

Finantsseisundi, rahavoogude ja kapitalistruktuuri analüüsid annavad ettevõtte krediitdivõime kohta olulist infot, kuid head näitajad ei taga alati seda, et ettevõtte raskustesse ei satu. Teoreetilises osas esitatud kommertsalaenude hindamise aspektide hulgas on välja toodud veel konkurentsipositsioon ja ettevõtte juhtimise kvaliteet. Vähemalt jaeportfelli kuuluvate väikeettevõtete puhul nende aspektidega ei arvestata. Neid valdkondi on raskem hinnata, kuid need võivad anda väärtuslikku informatsiooni. Ettevaatlik tuleks olla ettevõtete suhtes, mis on alles lühikest aega tegutsenud, sest nende puhul ei ole võimalik hinnata varasemat tegevust.

Kuigi jaeportfelli jaotus kvaliteediklassidesse oli majanduskriisi vältel stabiilsem ja võrreldes korporatiivportfelliga suuri muutusi ei toimunud, on võimalik töö teoreetilisest osast välja tuua, et eraisiku krediitdivõime analüüsimisel on väga oluline püsivus. Lisaks töökohal töötatud aastate arvule näitab seda ka praeguses elukohas elatud aastate arv. Seda näitajat SEB krediitdiskoori mudel hetkel arvesse ei võta.

Ka laenude individuaalsed allahindlused on SEBs seotud vaid ettevõtete laenudega, see tähendab, et tagatisest tulenev rahavoog ei kata laenu põhiosa ja intresse. Seega tuleks olukorra parandamiseks äriklientide tagatisvara väärtust ning selle potentsiaalseid muutusi põhjalikumalt hinnata. Tulenevalt arengutest laenuturul võiks SEB piirata laenude andmist ehitus- ja kinnisvarasektoris ning suurendada tööstussektoris antavate laenude osakaalu. Tööstussektori laenude kvaliteet on paranenud.

Likviidsusrisi maandamiseks oleks vaja vähendada lühiajaliste kohustuste osakaalu ja kasvatada pikaajaliste kohustuste osakaalu. Seda seetõttu, et majanduskriisi tingimustes on SEB kohustused küll vähenenud, kuid põhimõtteliselt vaid nende kohustuste arvelt, mille tähtajani on rohkem kui aasta. 2011. aastal moodustasid kohustused, mille nõudmiseni oli kuni 12 kuud 89% kõigist kohustustest. Seega võib esile kerkida olukord, kus pangal tekib probleeme laenude rahastamisega, sest laenude tähtajad on tunduvalt pikemad.

Praegu on SEBs tähtajaline hoius võimalik sõlmida tähtajaga 7, 14, 21 päeva, 1 – 11 kuud või 1 – 3 aastat. Autori arvates võiks klientide hoiuste kestused kasvada, kui üle aastase tähtaja puhul pakkuda kliendile võimalust sõlmida hoius näiteks 2 aasta ja 3 kuu peale. See, et pikemaajaliste hoiuste tähtajad on vaid täisaastates, võib soodustada

lühemate tähtaegadega hoiuste sõlmimist. Puuduseks on ka see, et hoiuse intressimäär sõltub vähe hoiustatavast summast. Näiteks ei ole hoiuse intressimäära suhtes vahet, kas hoiustada 100 eurot või 5999 eurot kaheks aastaks. Seetõttu võivad kliendid panna hoiusele väiksemad rahasummad. Ühe- ja kaheaastaste tähtaegadega hoiuste intressimäärade vahe on vaid 0,1%, mis ei pruugi kliendi seisukohast olla piisav, et raha aasta võrra kauemaks hoiusele panna. Hoiuste intressimäärade ülevaatamine võiks kaasa aidata pikaajaliste kohustuste osakaalu kasvule.

Likviidsuse tagamiseks on oluline ka, et pank suudaks oma rahavooge paremini prognoosida. Üheks rahavoogude prognoosimise parandamise võimaluseks võiks olla hoiuste lepingutingimuste karmistamine. Praegu on SEB klientidel võimalik tähtajaline hoius katkestada ja kasutushoiuselt tasuta raha välja võtta kolmepäevase etteteatamisajaga, hoiuselepingu ennetähtaegsel lõpetamisel pank intressi ei maksa. Autori arvates võiks hoiuse ennetähtaegne katkestamine olla väikse tasu eest, selle tulemusena võivad kliendid hakata oma rahavoogusid paremini planeerima. Kuid selle tegevusvariandi puhul tuleb arvestada, et hoiuste lepingutingimused ei tohiks muutuda liiga jäigaks, sest see võib vähendada hoiuste mahtu ning kokkuvõttes hoopis likviidsusele negatiivselt mõjuda.

Viimaste aastate trend näitabki, et klientide arvelduskontode jääkide summa osakaal bilansis on kasvanud 13 protsendipunkti, samas kui tähtajaliste ja muude säästuhoiuste osakaal bilansis vaid 5 protsendipunkti. Seega eelistavad kliendid hoida vabu vahendeid arvelduskontol, selle asemel, et panna need hoiusele intressi teenima. Põhjus võibki seisneda selles, et kliendid kardavad, et ei saa vajadusel raha pangast piisavalt kiiresti kätte. Hoiuste osakaalu suurendamiseks võib kasulikuks osutada hoopiski kolmepäevase etteteatamisaja kaotamine, mis aga vähendaks rahavoogude prognoositavust. Olukorras ei ole lahendust, mille abil paraneks nii rahavoogude prognoositavus kui ka hoiuste maht. Autori arvates oleks mõttekam siiski kasvatada hoiuste mahtu.

Tabelist 3 on näha, et SEB intressitundlikud varad ületavad intressitundlikud kohustused ning aastatel 2010 ja 2011 on vahe varade ja kohustuste vahel kasvanud, mis tähendab, et pank on avatud suuremale intressiriskile. Kõige suurem on vahe klientidele nõuete ja võlgnevuste vahel, kuid see on aasta-aastalt vähenenud. Peamiselt

on vähenemist põhjustanud väiksem laenude maht, sest võlgnevustes klientidele väga suuri muutusi toimunud ei ole. 2011. aastal on võlgnevused klientidele kasvanud, mille järgi võib eeldada, et majanduskriisil on mõju klientide käitumisele ning inimesed säästavad varasemast rohkem.

Tabel 3. Intressikandvad varad ja kohustused (mln EUR)

	2007	2008	2009	2010	2011
Nõuded keskpangale	267,2	366,2	308,4	316,1	49,4
Nõuded krediitiasutustele	346,8	384,7	296,1	279,5	422,3
Nõuded klientidele	4584,7	4433,6	3946,7	3603,6	3538
Väärtpaberid	22,6	39,7	3,9	4,1	2,2
Varad kokku	5221,3	5224,3	4555,1	4203,3	4011,9
Võlgnevused krediitiasutustele	2238,3	2260,5	1896,6	1412,8	943,3
Võlgnevused klientidele	2286,5	2231,9	2031,5	2149,7	2377,2
Laenufondid	9,2	8,3	12,0	13,3	18,1
Emiteeritud väärtpaberid	44,1	7,4	1,1	-	-
Allutatud kohustused	167,0	167,0	167,0	117	50
Kohustused kokku	4745,1	4675,1	4108,3	3692,8	3388,6
Vahe	476,2	549,2	446,9	510,5	623,3

Allikas: Autori koostatud SEB aastaaruannete põhjal.

Selget majanduskriisi mõju intressitundlike varade ja kohustuste vahele ei avaldu, vähenesid nii varad kui ka kohustused. Teooriast lähtuvalt oleks likviidsusriski maandamiseks vaja pangal suurendada klientide pikaajaliste hoiuste mahtu. Kui suudetakse pikaajaliste hoiuste tingimused teha klientidele piisavalt atraktiivseks, väheneb ka intressiriskile avatus. Laenukäibe vähendamisel oleks sama efekt. Kuid arvesse tuleb võtta asjaolu, et praegusel juhul teenib pank intressimäärariskist tulu. Seega majanduslikus mõttes ei olegi intressikandvate varade ja kohustuste kooskõlastamine pangale kasulik.

Ka valuutariski maandamiseks tuleks teoreetilisele käsitlusele tuginedes kooskõlastada valuuta varad ja kohustused. Tabelist 2 näeme, et kõige suurem on erinevus varade ja kohustuste vahel dollarites. Selle valuuta puhul kohustused ületavad varasid, seega valuutariski tõhusamaks maandamiseks tuleks suurendada laenude mahtu dollarites või

vähendada hoiuseid. Selle saavutamiseks oleks üks võimalus parandada kliendi seisukohast vaadatuna laenude lepingutingimusi. Panga valuutapositsiooni seisukohast oleks kõige parem lahendus, kui kliendid hoiustaksid oma raha dollarite asemel eurodes. Sama kehtib ka Rootsi krooni puhul. Sellisel juhul paraneks valuutade avatud netopositsioon ning väheneks kursimuutustega kaasnev risk. Kuid ebakindla olukorra tõttu euroalas võib seda olla raske saavutada ning jällegi tuluteenimise perspektiivist ei oleks see pangale kasulik.

Lõppkokkuvõttes võib öelda, et laenuandmisega seotud riskide maandamiseks SEBs on oluline keskenduda korporatiivportfelli laenude täpsemale analüüsile, sest äri-laenu on panga peamiseks krediidiriski allikaks. Võimalusel peaks laenu analüüsiprotsessi käigus arvestama rohkem majanduse arengu ning muude väliskeskkonnast tulenevate mõjuritega. Likviidsus-, intressi- ja välisvaluutariskile avatus väheneb, kui suudetakse saavutada bilansis varade ja kohustuste vahel võimalikult suur kooskõla. See võib vähendada panga tulusid, kuid võimaldab kaitsta vara ootamatute muutuste eest turul. Üldiseks riski maandamise meetodiks, mis võib aidata vähendada põhimõtteliselt kõiki krediteerimisega seotud riske, on laenukäibe limiteerimine.

KOKKUVÕTE

Suuremate väljaminekute tegemiseks võib nii eraisikutel kui ettevõtetel tekkida vajadus lisakapitali järgi, siinkohal on lahenduseks laenamine. Tänapäeval on selleks erinevaid võimalusi, kuid kõige levinum neist on pangalaen. Laenude andmisega panustavad pangad majanduse arengusse, sest tagavad ressursside efektiivse jaotuse ühiskonnas, ühtlasi on see üheks tähtsamaks tuluallikaks. Teenitav tulu sõltub sellest, kui edukalt suudetakse krediteerimisega võetud riske maandada.

Töö esimeses osas käsitleti riskide vahelisi seoseid ning toodi teooriast lähtuvalt välja võimalused riskide hindamiseks ja maandamiseks. Teises osas viis autor läbi empiirilise analüüsi SEB panga andmete põhjal. SEB krediteerimisega seotud riskide paremaks analüüsimiseks on võrdluste ja järelduste tegemiseks kasutatud Eesti Panga finantssektori statistika andmeid. Vaatluse all on aastad 2007 – 2011, et oleks võimalik hinnata ka majanduskriisi mõju riskide avaldumisele. Teoreetilise käsitluse ja empiirilise analüüsi põhjal on töö teise peatüki viimases alapunktis esitatud autori soovitusel, kuidas oleks võimalik laenuandmisega seotud riske SEBs edukamalt maandada.

Finantsriskid, mis laenuandjat ohustavad, on krediidi-, likviidsus- ja tururisk, mis jaguneb intressi- ja valuutariskiks. Need riskid on omavahel seotud ning ühe riski realiseerumine kutsub sageli ette teise riski avaldumise. Kui laenuvõtjad ei tagasta laenu lepingujärgselt, avaldab see mõju panga likviidsusele. Kui pangale ei laeku rahavood, millega ta arvestanud on, võib tekkida raskusi uute laenude väljamaksmisega ja klientide ees võetud kohustuste täitmisega. Panga rahavood sõltuvad suurel määral arengutest turul. Muutuvad intressimäärad ja valuutakursid võivad mõjutada pangaklientide käitumist. Langevad laenuintressimäärad tõenäoliselt kasvatavad laenamisaktiivsust. Seega on intressirisk ja likviidsusrisk omavahel seotud. Intressirisk võib mõjutada ka krediidiriski realiseerumist. Olukorras, kus laenuintressimäärad

tõusevad, võib laenuvõtjatel tekkida raskusi laenu tagastamisega ning nii tekivad viivislaenud.

Selleks, et riskide maandamine annaks häid tulemusi, tuleb esmalt hinnata kui suurele riskile krediidasutus avatud on. Erinevatele riskidele hinnangu andmiseks on kasutusel erinevad meetodid. Krediidiriski puhul oleneb riski mõõtmine sellest, kas tegu on era- või ärikliendiga. Lisaks majanduslikule olukorrale, kohustustele ja stabiilsusele, tuleb ettevõtete puhul suuremat tähelepanu pöörata ka majandusharu omadustele, konkurentsipositsioonile ja juhtimise kvaliteedile. Konkreetsed võimalused krediidiriski maandamiseks on ettevaatlikkus laenusuhtesse astumisel, tagatise nõudmine, laenule õiglase hinna määramine, laenuportfelli mitmekesistamine ning piisava omakapitali taseme hoidmine.

Likviidsusriski hindamisel vastandatakse omavahel raha sisse- ja väljavool, et määrata potentsiaalsed puudujäägid rahastamises tulevikus. Tähtis osa on ka erinevatel suhtarvudel, millest olulisemateks võib pidada laenu-hoiuse suhtarvu ning omakapitali osakaalu passivas. Nende suhtarvudest tulenevalt võib öelda, et likviidsusriski maandamiseks tuleb krediidasutusel suurendada omakapitali osatähtsust passivas ning vajadusel vähendada laenuportfelli mahtu. Mida madalam on laenu-hoiuse suhtarv, seda paremal tasemel on likviidsus.

Intressiriski iseloomustab intressitundlike varade ja kohustuste tähtajavahe ja duratsioon. Riski maandamiseks tuleks kooskõlastada intressitundlike varade ja kohustuste tähtajad ja kestused. Valuutariski taseme hindamiseks on võimalik leida igale valuutale eraldi avatud valuutapositsioon ning panga üldine valuutapositsioon. Hoides valuuta varad ja kohustused võrdsetena, ei mõjuta kursimuutused panga varade väärtust. Võimaluseks on ka valuutariski ülekandmine kliendile ning tehingute tegemine ainult koduvaluutas.

Et teada saada, kui tõhus on olnud riskide maandamine SEBs, andis autor tuginedes erinevatele riske väljendavatele näitajatele hinnangu panga riskipositsioonidele. Selgus, et suure laenuportfelli tõttu on SEB krediidiriskile rohkem avatud. Laenuportfell jaguneb korporatiiv- ja jaeklientide vahel. Kuna korporatiivportfelli suhtes võetud krediidirisk on suurem, võib selle osakaalu vähenemist laenuportfellis pidada

positiivseks arenguks. Kodumajapidamistele antud laenude osakaal ongi viimastel aastatel kasvanud ettevõtete laenude osakaalust suuremaks, kuid võrdluses keskmisega on SEB riskipositsioon suurem. Tööstusharude lõikes on alates 2009. aastast kõige enam laene antud kinnisvarasektoris ning vähenenud on laenud tööstussektoris. Selliste arengute tulemusena on krediidiriski tase kasvanud, sest kinnisvara puhul on tegu majandusharuga, kus on kõige enam viivislaene, tööstussektoris on aga probleemsete laenude osakaal vähenenud.

Krediidiriski maandamiseks on SEB jaganud laenud kvaliteediklassidesse. Kvaliteediklasside osakaalude muutus aitab hinnata panga krediidiriski dünaamikat. Võrreldes korporatiiv- ja jaeportfelli, toimusid suured muutused kvaliteediklasside jaotuses suurema riskiga korporatiivportfellis. Seega on oluline, et pank analüüsiks ettevõtete maksevõimet võimalikult põhjalikult ning arvesse võiks võtta ka firma konkurentsipositsiooni ja juhtimise kvaliteeti. Kuna majandustsükli langusfaasis kasvas maksejõuetute klientide osakaal, tuleks krediidiriski hindamisel mudelisse tegurina kaasata ka majanduse arengufaas, sest see aitaks prognoosida tulevaste laenumaksete laekumist.

Tagatisega laenude osakaal on SEBs keskmisest kõrgem, kõige enam on laene antud kinnisvara tagatisel. Vaatamata sellele, et kinnisvaraturg on ebastabiilne, pakuvad need tagatised siiski laenuandjale rohkem kaitset. Kui kinnisvara väärtus on langenud, saab krediidiasutus hüvitust vähemalt selle järele jäänud väärtuse ulatuses. Garantii puhul on oht, et ka garant ise satub raskustesse. Ka omakapitali osakaal passivas on SEBs Eesti keskmisest kõrgem. See on oluline ootamatute kahjumite katmiseks. Majanduskriisi ajal vähenes SEB laenukäive nii vähenenud laenuandjate kui ka karmima laenupoliitika tõttu. Kui laenuandjate poleks karmimaks muudetud, oleks panga viivislaenude maht kasvanud ilmselt veelgi enam. Viivislaenude ja allahinnatud laenude osakaal kasvas aastatel 2008 ja 2009 kiiresti, kuid Eesti krediidiasutustes keskmiselt oli näitaja kasv veelgi kiirem. Siiski tuleks SEB-l piirata laenude andmist ebastabiilsesse kinnisvarasektoris ning kasvatada tööstussektori laenude mahtu.

Hoiuste kasv ning majanduskriisist tingitud madal laenuandjate osakaal on Eesti krediidiasutuste likviidsusele positiivset mõju avaldanud. Laenu-hoiuse suhtarvu järgi otsustades on SEB likviidsus Eesti keskmisest paremal tasemel, kuid kui näitajad

jätkavad sama trendi, võib SEB näitaja muutuda keskmisest halvemaks. Majanduskriisi tingimustes SEB likviidsusrisk vähenes, kuid peamiselt pikaajaliste kohustuste arvelt. Lühiajaliste kohustuste osakaalu kasv ja pikaajaliste kohustuste osakaalu vähenemine ei ole laenuandmise seisukohast pangale kasulik. Autori arvates võib asjaolu, et pikemaajaliste hoiuste tähtajad on vaid täisaastates, soodustada lühikese tähtajaga hoiuste sõlmimist. Hoiuse intressimäär võiks sõltuda rohkem hoiustatavast summast, praegu on erinevused intressimäärades erineva suurusega summade puhul väga väikesed. Hoiuste osakaalu suurendamiseks võiks loobuda ka katkestamiseks vajalikust kolmepäevasest etteteatamisajast, kuigi rahavoogude prognoosimise muudaks see mõnevõrra keerulisemaks.

Vastavalt Delta1% näitajale vähenes majanduskriisi tingimustes intressirisk, kuid 2011. aastal on riskitase taas tõusnud. Kuna intressitootvate varade keskmine kestus on pikem kui intressikandvate kohustuste keskmine kestus, on pangal suurem risk turuintressimäära tõusu suhtes. SEB on hoidnud varade ja kohustuste mittevastavust küllaltki madalal tasemel. Tuginedes teoreetilisele käsitlusele tuleks SEB-l intressiriski maandamiseks varade ja kohustuste kestused ja tähtajad kooskõlastada, et vähendada avatust intressiriskile. Praegu aga teenib SEB intressiriskist tulu, seega majanduslikus mõttes ei olekski intressitundlike varade ja kohustuste kooskõlastamine kasulik. Sama käib ka avatud netovälisvaluutaposisiooni kohta. Selleks, et kursimuutused ei mõjutaks panga finantsseisundit peaksid valuuta varad ja kohustused olema võrdsed, kuid nii väheneks teenitav tulu.

Käesolevas töös on tuginedes teoreetilistele materjalidele ning empiirilisele analüüsile tehtud SEB pangale soovitusi krediteerimisega kaasnevate riskide tõhusamaks maandamiseks. Soovitustega arvestamisel on võimalik vähendada riskide taset pangas. Tööd oleks võimalik edasi arendada, kui õnnestuks saada täiendavat infot või kommentaare SEBst. Veel oleks võimalik võrrelda omavahel konkreetsete pankade riskitasemeid väljendavaid näitajaid, sest erinevate pankade riskijuhtimise tulemustele tuginedes võib leida kasulikke mooduseid riskide maandamiseks.

VIIDATUD ALLIKAD

1. AS SEB Pank Aastaaruanne 2007. AS SEB Pank, 2007, 91 lk.
[http://www.seb.ee/files/aruanded/Aastaaruanne_2007.pdf] 12.03.2012
2. AS SEB Pank Aastaaruanne 2008. AS SEB Pank, 2008, 101 lk.
[http://www.seb.ee/files/aruanded/SEB_Pank_Aastaaruanne2008.pdf]
12.03.2012
3. AS SEB Pank Aastaaruanne 2009. AS SEB Pank, 2009, 105 lk.
[http://www.seb.ee/files/aruanded/SEB_Pank_Aastaaruanne2009.pdf]
12.03.2012
4. AS SEB Pank Aastaaruanne 2010. AS SEB Pank, 2010, 100 lk.
[http://www.seb.ee/sites/default/files/web/files/aruanded/seb_pank_aa_2010.pdf
] 12.03.2012
5. AS SEB Pank Aastaaruanne 2011. AS SEB Pank, 2011, 97 lk.
[http://www.seb.ee/sites/default/files/web/files/aruanded/seb_pank_aa_2011.pdf
] 12.03.2012
6. **Blazy, L., Weill, L.** Why Do Banks Ask for Collateral? 2005, 31 p.
[<http://www.univ-orleans.fr/deg/GDRecomofi/Activ/collateralgdr.pdf>]
27.04.2012
7. **Chirita, I., Cibotariu, I-S.** The Analysis of the Risks and of Their Effects upon the Banking Activity. Annals of the University of Oradea, Economic Science Series; 2008, Vol. 17 Issue 3, p 701-704.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=743d3a4c-43b6-43ab-a436-5f9854933b56%40sessionmgr112&vid=9&hid=112>]
15.02.2011

8. Credit Approval Process and Credit Risk Management. Guidelines on Credit Risk Management. Oesterreichische Nationalbank. 2004, 103 p.
[http://www.oenb.at/en/img/credit_approval_process_tcm16-23748.pdf]
17.01.2012
9. **Dedu, V., Enciu, A.** Guarantees in Banking Operations with Bank Customers. Theoretical and Applied Economics, 2009, Vol. 16 Issue 7, p 37 – 44.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/detail?vid=4&hid=113&sid=d2925ea6-f114-4653-a63e-726d93c1228d%40sessionmgr111&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=43480930>] 21.04.2012
10. Eesti Panga finantssektori statistika. Eesti Pank.
[<http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#treeMenu/FINANTSSEKTOR/147/650>]
05.05.2012
11. Esimene samm. Finantsinspeksioon. [<http://www.fi.ee/index.php?id=3226>]
19.01.2012.
12. Fikseeritud või muutuva intressiga laen? Finantsinspeksioon.
[<http://www.fi.ee/index.php?id=12886>] 21.04.2012
13. Finantsinspeksiooni aastaraamat 2011. Finantsinspeksioon, 2011, 89 lk.
[<http://www.fi.ee/aastaraamat2011/>] 10.05.2012
14. Finantsstabiilsuse ülevaade. Eesti Pank, 2011, nr. 2, 52 lk.
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/finantsvahendus/_2011_2/fsy_211.pdf] 29.02.2012
15. **Frost, S. M.** The bank analyst's handbook : money, risk and conjuring tricks. Chichester: Wiley, 2004, 522 p.
16. **Galitz, L. C.** Consumer Credit Analysis. Managerial Finance, 1993, Vol. 9, Issue 3, p 27 – 33.
[<http://www.emeraldinsight.com.ezproxy.utlib.ee/journals.htm?issn=0307-4358&volume=9&issue=3/4&articleid=1648854&show=html>] 11.05.2012
17. **Heffernan, S.** Modern banking in theory and practice. Chichester: Wiley, 1996, 455 p.
18. **Karma, O., Paas, T.** Riski mõiste ja majandusriskid. – Riskid Eesti majanduses. Vastutav toimetaja: Tiiu Paas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000, lk 15 – 57.

19. **Koch, T. W.** Bank Management. London: The Dryden Press Harcourt College Publishers, 2000, 4th ed., 968 p.
20. **Kohn, M.** Financial Institutions and Markets. 2nd ed. New York, Oxford: Oxford University Press, 2004, 674 p.
21. Krediidiasutuste seadus. Vastu võetud Riigikogus 9. Veebruaril 1999. a. – Riigi Teataja I osa, 1999, nr. 23, art. 349.
22. **Kumar, E., Hlebnikova, J.** Laenujuhtimine I osa. Tallinn: Eesti Pangaliit, 2000, 214 lk.
23. **Ljubic, M.** Stress testing as an instrument of risk control in banks. Megatrend Review, 2011, Vol 8 Issue 1, p 295 – 314.
[<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=bbb95b47-3053-4cb3-a19a-9fb040b23043%40sessionmgr115&vid=18&hid=111>]
01.02.2011
24. Majandusprognoos aastateks 2010 – 2012. Eesti Pank.
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/ylevaade/_2010_01/_3_210.pdf?ok=1] 16.03.2012
25. Majanduse Rahastamise Ülevaade. Eesti Pank, 2011, nr. 2, 23 lk.
[http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/rahast/_2011/_2/mry_2011_2.pdf] 20.03.2012
26. Market Risk. Monetary Authority of Singapore. 2006, 23 p.
[http://www.mas.gov.sg/resource/legislation_guidelines/risk_mgt/5-Market%20Risk.pdf] 21.01.2012
27. **Nedzvedskas, J., Aniūnas, P.** Transformations in Risk Management of Currency Exchange in Lithuanian Commercial Banks. Technological & Economic Development of Economy, 2007, Vol. 13 Issue 3, p 191-197.
28. Risk Management. Guidelines for Commercial Banks and DFIs. State Bank of Pakistan. 39 p. [<http://www.sbp.org.pk/riskmgm.pdf>] 19.01.2012
29. **Rose, P. S.** Commercial Bank Management. Producing and Selling Financial Services. Homewood, Boston: Irwin, 1991, 677 p.
30. **Rossi, S. P. S., Schwaiger, M. S., Winkler, G.** How Loan Portfolio Diversification Affects Risk, Efficiency and Capitalization: A Managerial Behavior Model for Austrian Banks. Journal of Banking & Finance, 2009,

- Volume 3, Issue 12, p 2218 – 2226. [http://ac.els-cdn.com/S0378426609001307/1-s2.0-S0378426609001307-main.pdf?_tid=0a53df64cb49d65ee0ae20d7291eebe8&acdnat=1335261020_382e6983b0b53df620189dccd2125c4e] 20.04.2012
31. **Shapiro, A. C.** Currency Risk and Country Risk in International Banking. *Journal of Finance*, 1985, vol 40 issue 3, p 881 – 891. [<http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/detail?vid=4&hid=112&sid=743d3a4c-43b6-43ab-a436-5f9854933b56%40sessionmgr112&bdata=JnNpdGU9ZW9vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=4653775>] 15.02.2012
 32. **Sõrg, M.** Pangandusriskide analüüs ja juhtimine. – Riskid Eesti majanduses. Vastutav toimetaja: Tiiu Paas. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000, lk 151 – 205.
 33. **Zirnask, V., Liikane, K.** Raha, pangad ja finantsturud II osa. Tallinn: Coopers & Lybrand, 1996, 213 lk.
 34. Value at Risk. 33 p. [pages.stern.nyu.edu/~adamodar/pdfiles/papers/VAR.pdf] [20.01.2012]
 35. **Vensel, V.** Panga analüüs ja finantsjuhtimine. Tallinn: TTÜ Kirjastus, 2001, 130 lk.

LISAD

Lisa 1. SEB laenude kvaliteet klasside lõikes 2011. aastal (mln EUR)

	Laenud krediidi- asutustele	Laenud ettevõtetele	Liising ettevõtetele	Avaliku sektori laenud	Eluaseme- laenud	Muud eraisiku laenud	Kokku
Normaalsed	422,3	1335,1	260,4	167,4	1480,3	336,5	4002
Allahinnatud tulu mitteteenivad	0	76,5	9,1	0	0	0	85,6
Allhinnatud tulu teenivad	0	3	0,6	0	0	0	3,6
Kogunenud saadavad intressid	0,7	2,2	0,5	0,3	2,6	1,5	7,8
Periodiseeritud teenustasud	0	-1,8	-0,8	-0,1	-1	-0,8	-4,5
Kokku	423	1415	269,8	167,6	1481,9	337,2	4094,5

Allikas: SEB aastaaruanne 2011: 49

Lisa 2. SEB korporatiivportfelli jaotus kvaliteediklasside lõikes

Riskiklass	Ärikvaliteedi klass
1	Tavaline äritegevus
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	Piiratud äritegevus
12	Eraldi jälgimise all
13	Pideva jälgimise all
14	
15	
16	Maksejõuetus

Allikas: SEB aastaaruanne 2011: 43

SUMMARY

RISKS ASSOCIATED WITH CREDITING AND THEIR MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANK

Anett Tõnutare

Borrowing is very common in modern society among consumers. Loan gives the opportunity to improve living conditions, fulfill dreams or make other necessary expenditures. But it is important to realise that borrowing decisions must be made responsibly, otherwise it may cause problems for both lender and borrower.

During the last economical prosperity borrowing activity was on high level, but when the prosperity turned into recession many borrowers had difficulties with their payments. It was harder to carry out obligations when the wages decreased and unemployment rate increased. That is why management of risks associated with crediting is very actual at the moment. But the risk that borrowers will not be able to repay the loan is not the only risk that threatens the creditors. There are also liquidity risk, interest rate risk and foreign exchange risk. There are important connections between these risks, which is why it is essential to manage them.

The aim of the given study is to assess the risk management process in SEB bank and make suggestions for improvement. To accomplish the aim following tasks must be performed:

- 1) describe the risks associated with crediting and analyze the connections between them;
- 2) bring out theoretical opportunities to manage these risks;

- 3) analyze risk management process in SEB and compare the effectiveness of it to average indicators of Estonian credit institutions;
- 4) make suggestions for improving risk management.

The study consists of two parts. In the first part theoretical aspect of crediting risks is examined. First of all the author describes how crediting is connected with different risks. After that an overview of these risks is given and it is followed by theoretical possibilities for managing these risks. The second part concentrates on risk management in SEB bank during the years 2007 – 2011. Based on ratios and general trends of the loan market author assesses the risk positions. Then risk management process in SEB is analyzed. To make comparisons and conclusions author has also used average indicators of Estonian credit institutions. Based on the results of the analyze suggestions for improving risk management are made.

For effective risk management it is important to assess risk position. In case of credit risk there are differences between assessing private and business client's risk. In addition to financial condition, obligations and stability it is also important to assess industry characteristics and management quality. Concrete measures for managing credit risk are thorough credit analysis, asking for collateral, giving fair price to the loan, diversification of loan portfolio and ensuring adequate level of equity.

When assessing liquidity risk money inflows and outflows are compared and different ratios are used. Probably the most important of these ratios are loan-deposit ratio and relative importance of equity in debit side. It may be concluded that in order to reduce credit risk equity should be increased and loan portfolio should be decreased if necessary. The lower the loan- deposit ratio is, the better is the level of liquidity.

Interest rate risk can be measured by maturity gap and duration. In order to reduce the risk the dates and durations of assets and liabilities should be adjusted. To assess foreign exchange risk individual currency position and general currency position are calculated. When currency assets and liabilities are equal changes in exchange rates do not affect the value of the currency assets of the bank.

To find out how effective has been risk management in SEB author gave an assessment to risk positions. It turned out that big loan portfolio increases the level of credit risk. Loan portfolio is divided into two segments – corporate and retail portfolio. Since the credit risk of corporate portfolio is bigger it is positive that relative importance of it has declined. Loans given to the households have exceeded commercial loans in SEB, but compared to the average risk in SEB is higher. Most of the commercial loans are given to real estate sector, loans to industrial sector have decreased. Since the real estate sector is the most unstable and quality of industrial loans has improved, SEB should limit the loans given to real estate sector.

To manage credit risk SEB has divided loans into classes based on their quality. The changes in relative importance of quality classes help to assess the dynamics of credit risk. In corporate portfolio there were bigger changes in distribution between quality classes. Therefore it is important to analyze thoroughly the ability to pay of the company. Helpful indicators that are not used in SEB are also quality of management and competitive position of the company. In the declining phase of economic cycle the percentage of insolvent clients increased. To improve the situation SEB should involve the phase of the economic cycle as an indicator into the credit rating model.

The relative importance of loans secured by collateral in SEB is higher than the average indicator of Estonian credit institutions. The most important type of collateral is real estate. Even though real estate market is quite unstable, this type of collaterals give more protection. When the value of real estate decreases the remaining value is guaranteed for the bank. In case of guarantee there is a risk that guarantor may also have difficulties with paying. The percentage of equity in assets in SEB is also higher than the average. It is important for covering unexpected losses. During the crisis the sum of loans given decreased, it was affected by decline in demand and stricter lending policy. If loan conditions had not been tightened the amount of problem loans would have been even bigger. The percentage of problem loans in loan portfolio increased rapidly in 2008 and 2009, but in general growth in Estonian credit institutions was even bigger. Based on these indicators it may be concluded that SEB has been more successful than average in managing credit risk.

Increase in deposits and low demand for loans has had positive effect on liquidity of banks in Estonia. According to loan-deposit ratio liquidity of SEB is better than average at the moment, but in the future it will probably be the other way round. In SEB liquidity risk has decreased due to the decline of long-term liabilities. The increase of short-term liabilities and the decrease of long-term liabilities is not beneficial for the bank in terms of crediting. In author's opinion SEB should review its depositing conditions.

According to the Delta1% indicator interest rate risk has decreased during the recession, but in 2011 the level of risk has increased again. Since the average duration of assets is longer than the average duration of liabilities, bigger risk for bank is the increase of interest rate. The difference between interest sensible assets and liabilities is quite low in SEB. According to the theories to manage interest rate risk SEB should adjust the dates and durations of assets and liabilities, but that would mean loss in profit. The same goes for foreign exchange risk. If bank adjusted currency assets and liabilities, it would lose profit it is earning at the moment. But changes in exchange rates would not have an impact on the financial condition of the bank.

Based on theoretical materials and empirical analysis author has made suggestions to SEB bank how to improve risk management. Taking these recommendations into account helps to decrease openness to different crediting risks. Author did not manage to get extra information from SEB because of the confidentiality, but for future research comments from bank would be helpful. It is also possible to compare concrete banks and their risk management processes. It can be a good way to find new methods for risk management.